

Herinneringen aan Michiel Adriaenszoon de Ruyter in het Rijksmuseum

door R. VAN LUTTERVELT

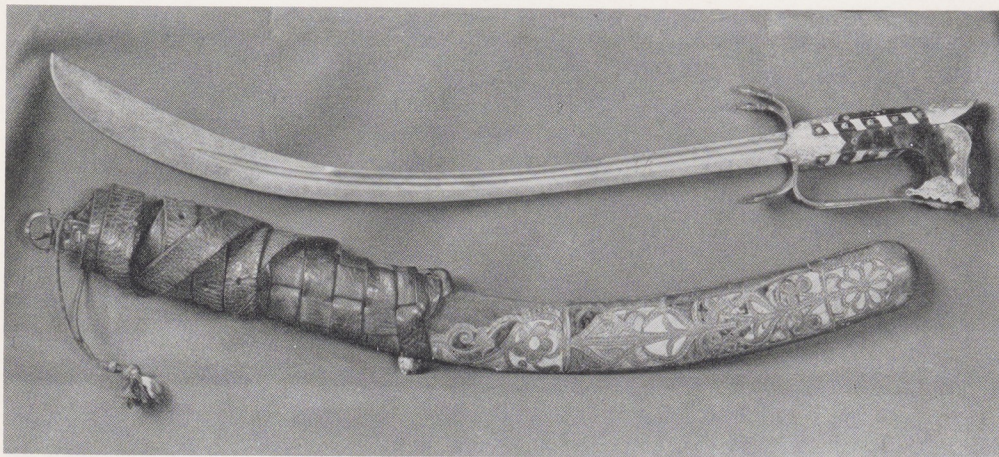
Aan geen andere nationale figuur uit het verleden bezit het Rijksmuseum, terecht, méér herinneringen dan aan Neêrlands grootste admiraal. Ten onrechte evenwel zijn de desbetreffende voorwerpen en schilderijen nimmer in hun geheel kritisch onderzocht; zijn zij nooit behoorlijk op hun waarde en hun authenticiteit getoetst, zodat het niemand recht duidelijk kan zijn wat men aan deze verzameling heeft en wat zij omtrent de persoon en de geschiedenis van Michiel de Ruyter vertelt. Dat dit niet weinig is, wijst een enigermate uitvoerig onderzoek helder uit. Immers, van het merendeel der 'De Ruyter-relieken' valt aan te tonen dat zij niet zonder reden als van de admiraal afkomstig te boek staan. Tezamen vormt deze reeks van voorwerpen van uiteenlopende aard, brieven en schilderijen een verzameling zo omvangrijk, zo vol van de 'kleur' van de tijd en zo aantrekkelijk-echt als er niet alleen in Nederland, doch – wij kunnen het neerschrijven, zonder de verdenking van chauvinisme op ons te laden – waarschijnlijk nergens ter wereld een andere een vlootvoogd betreffende (Nelson uitgezonderd) bestaat. Men moet bij een George Washington, een Wellington of een prins van vorstelijken bloede zoeken naar een adaequate collectie, en dan is het daarvan in één hand bijeen zijn nog zeldzaam. Nagenoeg niets dan portretten rest, merkwaardig genoeg, van alle grote Engelse of Franse admirala die De Ruyter's tegenstanders waren. Door dit alles wordt het levensverhaal van Michiel Adriaenszoon, dat sterk sprekende, stoere, door en door Nederlandse epos, uitvoerig geïllustreerd, op de meest letterlijke wijze in beeld gebracht.

Vooraf iets over de familie van de admiraal. Uit elk van zijn drie huwelijken heeft hij kinderen gehad. Aanvankelijk kwamen de gedenkstukken die hij naliet voor het merendeel aan de enig overlevende zijner zoons, de schout-bij-nacht Engel baron de Ruyter. Na diens kinderloos overlijden, in 1683, ging de nalatenschap naar zijn zusters of zusterskinderen. Zo geraakte de collectie 'De Ruyteriana' in verschillende takken van nazaten. Een belangrijk gedeelte kwam in die van Aelken of Alida de Ruyter, dochter uit het tweede huwelijk van Michiel. Zij was een eigen zuster van Engel. In 1663 huwde zij te Amsterdam de Vlissingse raad en schepen Johan Schorer; na diens dood in 1664 hertrouwde zij in 1667 met Thomas Pott of Pots, predikant te Vlissingen. Haar dochter en erfgename Anna Pott werd in 1693 de vrouw van mr Willem Pottey, rekenmeester-generaal van Zeeland. De dochter van dit echtpaar, Anna Maria Pottey, was de echtgenote van mr. Willem Parker, raad en burgemeester van Middelburg. Een dochter van hun kleinzoon mr. Willem Parker, Jacoba Maria Parker, trouwde in 1809 met Jacobus de Wildt. Hun afstammelingen kregen bij Koninklijk Besluit van 23 september 1817 het recht zich De Ruyter de Wildt te noemen. Een kleinzoon, Jan Coenraad de Ruyter de Wildt, had het voorvaderlijk beroep van zeeofficier gekozen. Hij was het die, tezamen met zijn zwager, de bankier Anthony Johannes Guépin, man van zijn zuster Maria Anna, in 1896 hetgeen zij aan gedenkstukken van Michiel Adriaenszoon bezaten aan de Staat der Nederlanden overdeed. Tegelijkertijd verkochten zij al hun papieren die op De Ruyter betrekking hadden aan het Algemeen Rijksarchief. Een ander gedeelte der De Ruyter-relieken vererfde in de tak van Margrytte of Margaretha, eveneens een dochter uit het tweede huwelijk van de zeeheld. Zij was de vrouw van Bernardus Somer, predikant te Vlissingen, later te Amsterdam. Ook zij liet alleen een dochter na, Anna Somer, de echtgenote van mr Cornelis van Pere, raad en burgemeester van Vlissingen. Op hun beurt had dit paar weer één dochter, Anna Catharina van Pere, die in 1718 de pensionaris van Middelburg mr. Johan Steengracht huwde. Hun zoon mr Cornelis Steengracht had tot dochter Cornelia Jacoba Steengracht en deze trouwde de Pruisische diplomaat en kamerheer Bernhard Wilhelm baron, sedert 1787 graaf van der Goltz. De kleinzoon van dit echtpaar, Willem Jan graaf von der Goltz, die Nederlands officier en kamerheer was, stierf kinderloos in 1863; zijn weduwe Hester

Catharina Henriëtte Cécile des Tombes liet bij haar overlijden in 1892 de familieschatten De Ruyter betreffende aan het Rijksmuseum na.

Een derde gedeelte van de De Ruyter-collectie was afkomstig van Margaretha Somer, dochter van Margrytie Somer geboren De Ruyter. Zij werd de vrouw van mr Coenraad de Wilhem en had tot kleindochter Machtelina Henriëtte de Wilhem, sedert 1753 mevrouw mr Gerbrand Elias. Hun zoon, de Amsterdamse burgemeester mr David Willem Elias, was de grootvader van jonkvrouwe Janna Catharina Susanna Elias, echtgenote van dr Jan Conrad Hacke van Mijnden. De dochter van dit paar, Anna Sara Maria Hacke, die in 1866 de Amsterdamse burgemeester mr Gijsbert van Tienhoven trouwde, was de moeder van mr P. G. van Tienhoven, die namens de erfgenamen zijner moeder in 1935 het Rijksmuseum met een eigenhandige brief van De Ruyter bedacht.

Uit het bovengenoemde huwelijk Elias-de Wilhem was nog een andere zoon geboren, mr Gerbrand Elias, wiens zoon Hendrik Alexander de vader was van professor jonkheer dr Gerbrand Joan Elias, terwijl de reeds vermelde jonkheer mr David Willem Elias nog een zoon Jan had. Mede uit deze tak kwamen herinneringen aan De Ruyter in het Rijksmuseum.¹

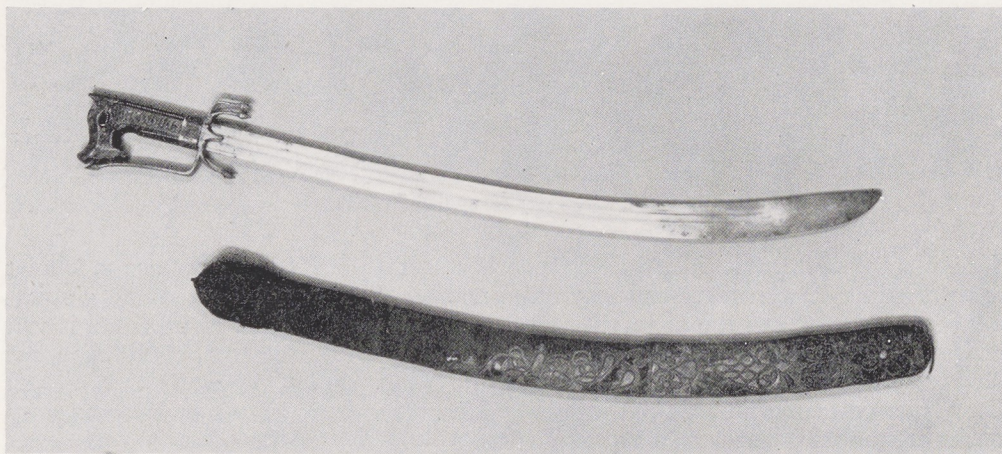
Het oudste voorwerp dat het museum van de admiraal bezit is een oosterse sabel met kromme kling en een met schildpad en parelmoer ingelegde greep, welke gemonteerd is met bovenaan een zilveren, gestyleerde monsterkop. De stootbeugel is van geciseleerd koper, de schede is uit hout vervaardigd en bekleed met rood laken, dat versierd is met opgenaaide ornamenten van uitgesneden leder, waarvan de openingen met blauw en groen fluweel zijn ingevuld. Een lange leren riem met koperen gesp maakt het mogelijk het wapen aan te gorden.

De traditie luidt dat De Ruyter het op een zeerover in de Middellandse Zee veroverd heeft en het is zeer wel mogelijk dat deze overlevering juist is. Op 18 juli 1655 koos de vlootvoogd met acht oorlogsschepen en twee jachten zee, ten einde vijf en vijftig koopvaarders te begeleiden, doch tevens met de opdracht, de zeerovers in de Middellandse Zee te gaan bestrijden en verdragen met de roofstaten op de Noord-Afrikaanse kust te sluiten.

¹) A. A. Vorsterman van Oyen, Voor- en nageslacht van Michiel Adriaanszoon de Ruyter, Rijswijk 1907; P. K. Dommissie, Michiel Adriaansz. de Ruyter en zijn naaste familie, Vlissingen 1907; E. van Biema, Over het voeren der vereenigde geslachtsnamen de Wildt en de Ruyter, *De Nederlandsche Leeuw*, 1905, kolom 153; Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst, XIX, 1896, blz. 14 en 52; I. H. v. Eeghen, De nakomelingen van Michiel Adriaensz. de Ruyter, *Amstelodamum*, 1957, blz. 40.

Hoogstwaarschijnlijk is deze sabel identiek met het exemplaar dat genoemd wordt in de op 22-24 maart 1677, dus kort na het sneuvelen van de admiraal, opgemaakte inventaris van diens inboedel in zijn huis te Amsterdam: 'Op de 4de solder: . . . Een scheepskist ende daerin bevonden: 1°. Een Turckse houwer met versilvert beslach'. Vervolgens kunnen wij haar in 1683 aanwijzen in de nalatenschap van Engel de Ruyter. Na diens dood trof men in zijn woning op het Nieuwe Waals-eiland te Amsterdam in het 'Voorhuis' een 'Turcksche sabel' aan. Deze moet op zijn zuster Margaretha zijn vererfd, want toen na het overlijden van haar achterkleinzoon Cornelis Steengracht diens goederen op 18 april 1782 bij Broekhuysen en Scheurleer in veiling kwamen, bevond zich daaronder een 'Sabel door De Ruyter op een Tureschen zeeroover veroverd'. Het nummer bracht fl. 82.20 op. De doorgaans wél geïnformeerde Nagtglas die, in Zeeland goed bekend, daar veel wetenswaardigheden verzamelde en vastlegde, wist te vertellen dat de voorvaderen van de latere eigenaar, de heer De Ruyter de Wildt, – dus kennelijk een der Parkers – het familiestuk uit de verkoping Steengracht verwierven. In overeenstemming met deze gegevens is hetgeen de heer De Ruyter de Wildt op 11 december 1876 aan de minister van Binnenlandse Zaken schreef, n.l. dat de sabel door zijn beroemde voorvader veroverd werd in een gevecht tegen Algerijnse zeeroovers bij Salee in oktober 1655.¹ Men vindt dit ook in de catalogus van de De Ruyter-tentoonstelling welke in 1841 te Vlissingen georganiseerd was. De sabel wordt daarin onder nummer 8 genoemd als ingezonden door mr. W. Parker de Ruyter Rocher van Renais te Hoorn, een oudoom van J. C. de Ruyter de Wildt. In 1870 prijkte hetzelfde voorwerp op de 'Tentoonstelling van Zeeuwsche oud- en merkwaardigheden te Middelburg', als nummer 153 van de catalogus; zes jaar later was het wapen op de grote historische tentoonstelling te Amsterdam te zien. Het behoorde tot de collectie welke het Rijk in 1896 van de heren De Ruyter de Wildt en Guépin aankocht.

Behalve wegens de historische achtergrond heeft de kennis van de herkomst van dit stuk ook betekenis voor de wapenkunde. Dergelijke oosterse sabels, die men in ettelijke verzamelingen aantreft, zijn immers zelden met enige mate van zekerheid te dateren en nog moeilijker te localiseren. In het onderhavige geval heeft het er alle schijn van dat het stuk als Noord-Afrikaans werk uit het midden der 17de eeuw beschouwd mag worden. Dit vermoeden groeit tot grote waarschijnlijkheid, wanneer men op het portret dat Michiel van Musscher van de Nederlandse vertegenwoordiger in Algiers, Thomas Hees, vervaardigde (Rijksmuseum) een dergelijke sabel aan de wand ziet hangen.

Een tweede sabel van hetzelfde type is eveneens uit de aankoop van de heren De Ruyter de Wildt en Guépin afkomstig. Het gevest is belegd met zwart ivoor en versierd met zilveren plaatjes in filigrainwerk met cornalijn en een zilveren lelie. De houten schede is met blauw laken bekleed. De Vlissingse tentoonstellingscatalogus deelt mee dat De Ruyter deze sabel buit maakte op 28 februari 1657 in een gevecht tussen

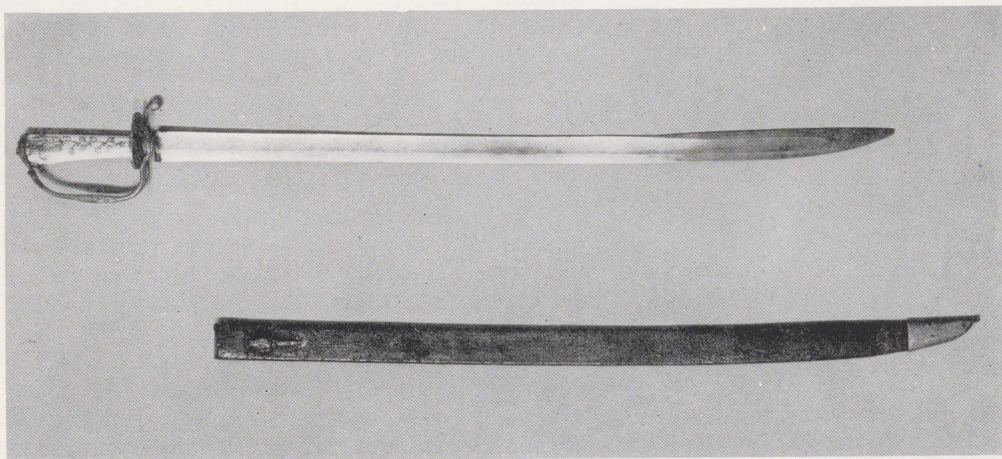
¹) P. J. Blok, Inventaris van 'de Ruyter's inboedel, opgemaakt 22-24 maart 1677: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, XLXIX, Utrecht 1928, blz. 191; J. F. L. de Balbian Verster, Engel de Ruyter: Jaarverslag van de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum te Amsterdam, VIII, 1925, blz. 80; φ^2 - φ , Een sabel van de Ruyter: *De Navorscher* 1856, blz. 127; P. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, IV, Middelburch 1893, blz. 562; Archief Rijksmuseum.

de eilanden Gorgona en Corsica met het schip de Regina van de Franse kaperkapitein de markies De la Lande en met Le Chasseur van kapitein Ledignac. Het waren twee schepen welke Zweden indertijd aan de Franse koning vereerd had; de naam van het eerste herinnerde blijkbaar aan deze geste. Brandt vermeldt dit gevecht uitvoerig, zonder nochtans de sabel te berde te brengen. Over de overwinning was de Amsterdamse Admiraliteit zo verheugd, dat zij de vlootvoogd op 14 mei een gouden keten met dito penning vereerde.

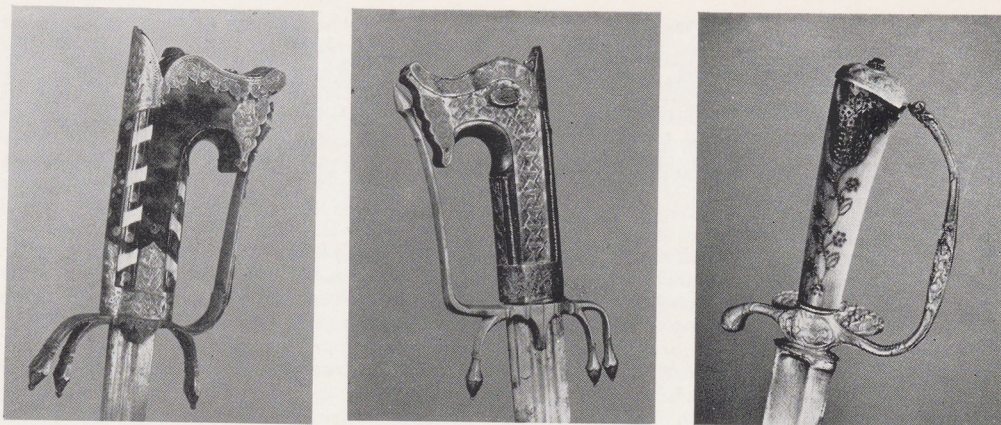
Vermoedelijk is dit wapen identiek met de 'silvere degen' welke in 1677 in dezelfde scheepskist als de eerstgenoemde, op de vierde zolder van De Ruyter's woonhuis was geborgen. In Engel's boedel wordt dit object niet beschreven, tenzij de vermelding die wij onder de vorige citeerden erop slaat. Tezamen met de andere oosterse sabel was het voorwerp op de tentoonstelling in Vlissingen in 1841 (no 9) en op die te Middelburg in 1870 (no 150).

De sabel van De la Lande zal wel als van dezelfde makelij als het vorige exemplaar beschouwd mogen worden, dus als Noord-Afrikaans werk uit het midden der 17de eeuw.

Een derde sabel, eveneens afkomstig van de familie De Ruyter de Wildt, en eerder van de veiling Steengracht in 1782, is van een geheel ander type. De traditie wil dat dit het wapen was dat de admiraal gewoonlijk droeg. Zo staat het o.a. in de Vlissingse tentoonstellingscatalogus van 1841 (no 7). 'De juistheid der attributie is intussen moeyelyk te bewijzen' merkten de Rijksadviseurs van de monumenten van geschiedenis en kunst in een schrijven van 15 juni 1877 aan de minister van Binnenlandse Zaken op.

Het voorwerp komt niet voor in de door Blok gepubliceerde inboedel van Michiel's woning; in de inventaris van Engel de Ruyter kan met de 'houwer' welke men in het 'Voorhuis' aantrof misschien het wapen in kwestie bedoeld zijn. Maar dan kan het even goed een sabel van de laatste geweest zijn, en deze veronderstelling klemt te meer wanneer men het voorwerp nader bekijkt. De brede, aan één kant snijdende kling met ondiepe bloedgeul, is in het midden aan weerskanten versierd met een ingegraveerd voluutvormig ornament van bebladerde takken en bloemen. Dit heeft een onmiskenbaar West-Europees allure, maar is niet verder te localiseren noch nauwkeurig te dateren. In elk geval is de kling 17de eeuws werk. De greep is van rood gekleurd ivoor en aan beide zijden op dezelfde wijze versierd met een zich slingerende bebladerde stengel, die een grote kelkbloem draagt; het ornament wordt gevormd door zeer kleine spijkertjes, sommige met ster-vormige kopjes, welke dicht bij elkander in het ivoor gedreven zijn. Makelij en ornamentatie doen niet Europees aan, suggereren eer een herkomst uit Perzië of althans uit het Nabije Oosten. De beugel en de stootplaat van gegoten en verguld metaal zijn evenwel zeker West-Europees en mogelijk een product van Nederlandse arbeid. De dunne beugel zelf vertoont in het midden aan weerskanten een ondiep reliefje met

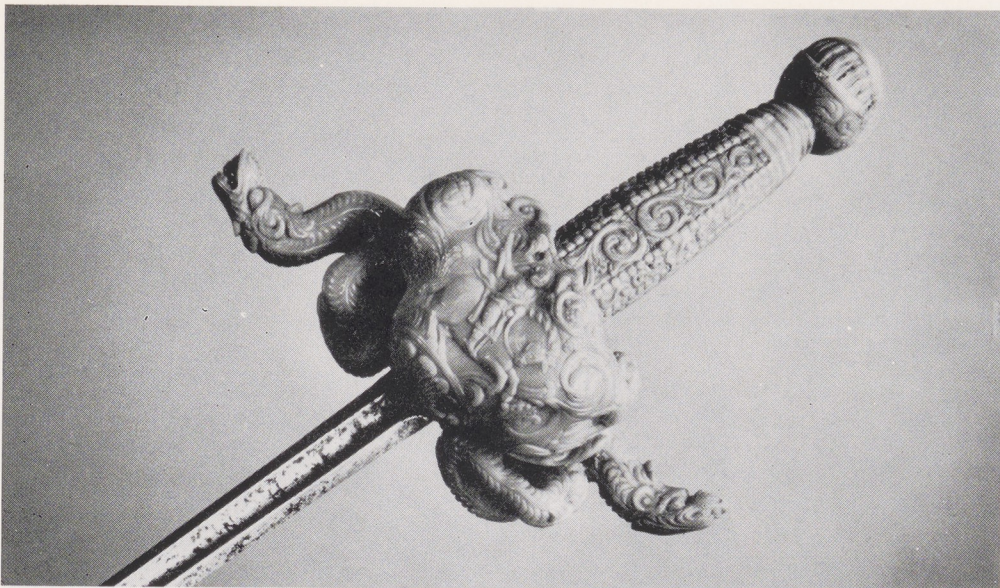
Details van afbeeldingen blz. 29-31

een mythologische figuur. Bovenop, op de platte knop, is bladwerk aangebracht; aan de onderkant gaat de beugel over in een korte pareerstang, die naar beneden ombuigt. Ook de aan één kant aangebrachte stootplaat is van reliefs voorzien, aan de bovenkant met het Oordeel van Paris, aan de onderzijde met Jupiter en Leda (?), geflankeerd door adelaar en zwaan (?). De hierbij behorende schede is van grof bruin-zwart leder, met een simpele geel koperen punt aan de onderkant en een kleine draaghaak, welke gegoten, verguld en van een reliefs voorzien is op dezelfde wijze als beugel en stootplaat. Zo bestaat deze sabel dus uit drie duidelijk verschillende onderdelen, die op niet bijzonder fraaie wijze aan elkaar verbonden zijn. Van deze drie delen is alleen het gegoten metaal bij benadering dateerbaar. De 'Franse' elegance van dit toch wel niet in Frankrijk zelf vervaardigde werk – voor ontstaan in dat land schijnt het niet fijn genoeg – wijst in de richting van het vierde kwart der 17de of de eerste helft der 18de eeuw. Doch deze overwegingen maken het minder waarschijnlijk, dat de in 1676 gesneuvelde Michiel de Ruyter het wapen 'gewoonlijk' gedragen zou hebben. Misschien gebruikte hij het in zijn laatste levensjaren? Of hing de toch niet uitermate sierlijke, zeer wel voor dagelijks gebruik geschikte sabel geregeld aan Engel de Ruyter's zijde?

De volgende afbeelding vertoont een fraai rapier met dunne vierkante kling en gesneden bloedkoralen gevest, waarvan de knop de vorm van een helm heeft, de pareerstang door twee zich kronkelende draakjes gevormd wordt, terwijl op de stootplaat een geharnaste ruiter zijn paard laat steigeren. De kling is op de over een lengte van 14 centimeter lopende bloedgeul gemerkt, aan de ene kant: IHN SOLING, aan de andere: IOHANNI A I S.

De schede is van zwart leder, de kleine riemhaak van koraal. Het voorwerp was toen de inventaris van De Ruyter's woning werd opgemaakt geborgen 'Op de 4de solder' en werd beschreven als 'Int leere kisje. Een coraele degen'. De admiraal had dit pronkstuk een jaar tevoren ontvangen als geschenk van de Napolitaanse onderkoning, de markies De los Velez, toen hij in de baai van Napels lag en de Spanjaard hem, de verlosser uit de dreiging der Franse vloot na de nederlaag van het Spaanse eskader bij Stromboli op 11 januari 1675, met geschenken en bewijzen van dankbaarheid overladen wilde. Brandt vertelt dienaangaande: 'Ook is't zeeker dat hem d' Onderkoning een Koninglyk rapier met een gevest van bloedkoraal, dat men zyn Hoogheit Don Jan van Oostenrijk, indien hy te Napels waar gekoomen hadt toegeschikt, vereerde'. De juistheid van deze laatste mededeling is niet te controleren; men zou eraan kunnen twijfelen wegens de ruiter op de stootplaat, die immers duidelijk een toespeling op Michiel's achternaam schijnt te bevatten. Of is dit slechts toeval?

De omgeving van Napels was en is nog steeds bekend om het handwerk der koraalbewerking; gevest en schede van het wapen zullen zeker ter plaatse vervaardigd zijn.

Tegen een datering van 1675 verzet de welige doch geenszins zware stijl van het werk zich niet.

In 1683 wordt het stuk in het sterfhuis van Engel de Ruyter genoemd; de 'degen met corale gevest' werd toen voor de successie getaxeed op een waarde van liefst 150 gulden. Het voorwerp vererfde op diens zusterskinderen, d.w.z. op de kinderen van de reeds in 1679 overleden Alida. Met de andere objecten was het rapier in 1841 op de Vlissingse tentoonstelling (no 5) en in 1870 te Middelburg (no 155).

Van de andere geschenken welke De Ruyter van Spaanse zijde werden aangeboden: een portret van koning Karel II in émail, bezet met diamanten, en een gouden keten, vindt men geen spoor meer, maar het Rijksmuseum verwierf van de familie De Ruyter de Wildt de 'staf met diamanten omzet' waarmee de admiraal, volgens Brandt, de 17de februari 1676, vóór zijn vertrek naar Sicilië, namens de koning vereerd werd. Deze lange en elegante commandostaf in luxe-uitvoering is bekleed met schildpad. Het is een sierlijk en zorgvuldig bewerkt voorwerp, dat van goede smaak getuigt. Evenals het rapier zal het Napolitaans werk zijn.

Het valt op dat de gouden knoppen met turquoisen bezet zijn, waartussen kleine diamantjes, terwijl Brandt alleen van diamanten

sprak. De doorgaans betrouwbare auteur schijnt zich hier niet aan een vergissing schuldig gemaakt te hebben, aangezien de boedelinventaris van Engel de Ruyter van een 'rotting met diamantjes omzet' (taxatie-waarde: 130 gulden) rept. Wellicht zijn deze kostbare steentjes later eens door minder prijzige vervangen. Grote materiële waarde is dikwijls de oorzaak tot ondergang of vermindering van oude voorwerpen geworden.¹

Bovendien bezit het Rijksmuseum nog een zeer kostbare sabel met een gouden gevest, versierd met diamanten en robijnen en een gouden schede, vervaardigd op Java. Ook dit voorwerp, dat reeds van ouds in het Koninklijk Kabinet te 's-Gravenhage bewaard werd, doch waarvan niet te vinden is hoe het daar kwam, stond vroeger als van De Ruyter afkomstig te boek.² Inderdaad heeft deze een gouden sabel bezeten: 'een houwer, met een zwaar goudt gevest, in een seegryne scheede' schonk de Admiraliteit van Amsterdam hem, zoals Brandt vertelt, bij zijn kerkgang op 5 december 1666, nadat hij van een ernstige ziekte hersteld was. Hoe dit pronkstuk eruit gezien heeft kan men zien op het statieportret van de admiraal door Ferdinand Bol uit 1667 (afb. op blz. 61). Duidelijk draagt hij hier niet de Indische gouden sabel in kwestie. Die moet dus een andere herkomst hebben gehad, terwijl het kostbare wapen van De Ruyter waarschijnlijk verloren zal zijn gegaan.

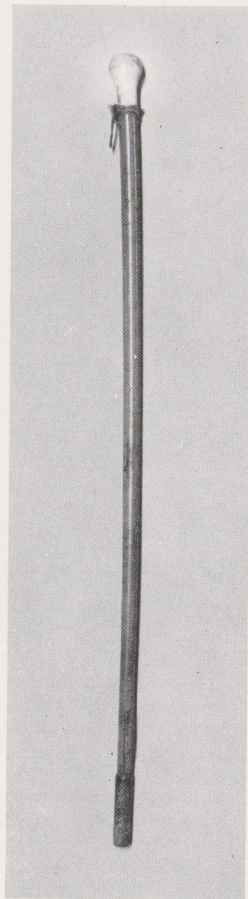
Eveneens verworven van de heren De Ruyter de Wildt en Guépin is een kleine linnen brieventas (9,5 × 17,5 cm), overtrokken met groen fluweel en omboord met smalle reepjes rood marokijn leder. Op het gedeelte van de voorzijde, dat door de overslag bedekt wordt, is in borduurwerk op uitgeknipt bruin papier de naam DE RVÿTER aangebracht. De achterkant is in dezelfde techniek versierd met uitgeknipte lelies (afbeelding rechts). Een stukje lichtbruin zeemleer verdeelt de tas in twee vakjes. Zij wordt niet vermeld in de inventarissen van Michiel en

van Engel de Ruyter, maar de naam die er zo duidelijk op geborduurd is en de herkomst van het voorwerp geven weinig reden tot twijfel betreffende de authenticiteit. Hier komt nog bij dat, blijkens de reeds eerder hier aangehaalde brief van de Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst van 15 juni 1877 aan de minister van Binnenlandse Zaken, de familie De Ruyter de Wildt nog twee dergelijke tassen bezat, waarop de namen prijken van de Vlissingse predikant Thomas Pots en de kapitein-ter-zee Jan de Witte, beiden schoonzons van de admiraal.

De makelij van de tas bevestigt de traditie der herkomst ten overvloede. Het is Noord-Afrikaans werk van hetzelfde soort als de fluwelen en geborduurde tas die Thomas Hees tijdens zijn verblijf in Algiers van 1675-1680 en van 1683-1684 daar heeft laten maken. Het borduurwerk en de applicatie mogen ook vergeleken worden met de schedes van de twee Noord-Afrikaanse sabels, die in het begin van ons relaas (blz. 30) ter sprake kwamen. De tas zal een souvenir geweest zijn dat de vlootvoogd op een van zijn tochten naar Barbarije, in 1654 of 1664, heeft laten vervaardigen, net als Hees dat later zou doen. Een tweede soortgelijke 'Levantijnse' tas, eveneens met groen fluweel bekleed en van de naam DE RVÿTER voorzien, bereikte het Rijksmuseum langs een andere weg. Zij is geborgen in een kartonnen doosje, van buiten bekleed met vuurrood fluweel, terwijl het interieur een paars zijden voering heeft. Op de binnenkant van het deksel staat in gouden letters: 'BRIEVENTAS VAN DEN ADMIRAAL DE RUIJTER AAN Z.K.H. PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN UIT DANKBAARHEID VOOR DE OPRICHTING DER STOOMVAART MAATSCHAPPIJ TUSSEN VLISSINGEN EN ENGELAND VAN A. F. DE BRUGE ONTVANGER NEDERL. LOODSWEZEN TE VLISSINGEN 19 JULIJ 1875'. Hoe de heer De Bruge het De Ruyter-reliëk in handen heeft gekregen is niet bekend. Een afstammeling of verwant van de admiraal was hij, zover wij weten, niet. Mogelijk is het eens een geschenk van een der familieleden aan hem of, in eerder tijd, aan een zijner voorvaders, geweest. In 1870 leende hij het gedenkstuk aan de Middelburgse tentoonstelling uit (no 157). Na het kinderloos overlijden van prins Hendrik in 1879 kwam de tas in het bezit van zijn zuster prinses Sophie, groothertogin van Saksen Weimar (1824-1897). Dat haar klein-

¹) Tentoonstelling Middelburg 1870 no 156; tentoonstelling Amsterdam 1876 no 845; P. Nagtglas, a.w., blz. 562. ²) P. R. van den Kastele, Handleiding tot de bezigtiging van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden op Mauritshuis, 's-Gravenhage, blz. 132; tentoonstelling Vlissingen 1841 no 4.

zoons Wilhelm Ernst en Bernhard Heinrich vervolgens het voorwerp erfdien blijkt uit het feit dat zij het inzonder op de Geschiedkundige tentoonstelling van het Nederlandsche Zeewezen te 's-Gravenhage in 1900 (no 1346). Zeven jaar later kreeg het Rijksmuseum de tas ten geschenke van de heer A. W. Vinkhuyzen te 's-Gravenhage, die van 1879 tot 1892 particulier secretaris van de groothertogin was geweest, en daarna haar intendant van de domeinen Zorgvliet. Hij zal het stuk van de erfgroothertog en zijn broer hebben ontvangen tussen 1900 en 1907 ter nagedachtenis van zijn meesters.¹

Andermaal uit het bezit van de heren De Ruyter de Wildt en Guépin afkomstig is een wandelstok van bamboe met ronde ivoren knop en koperen punt, waarvan de overlevering wil, dat hij aan de admiraal heeft toebehoord. Aldus o.a. de catalogus van de

¹) De tas van Thomas Hees is ook afgebeeld op het reeds genoemde portret van hem door M. van Musscher. Dergelijk werk is niet alleen in Noord-Afrika gemaakt doch ook in Turkije; vgl. b.v. een wat grotere tas in dezelfde techniek (15,5 x 27 cm) in de Badische Landesbibliothek te Karlsruhe, die waarschijnlijk afkomstig is van markgraaf Herman van Baden, en die derhalve van vóór 1691 moet dateren (Catalogus tentoonstelling 'Der Türkenlouis', Karlsruhe 1955 no 518). Dit stuk is van fraaier kwaliteit dan de tassen van De Ruyter en Hees. Aangezien geen van deze beiden in het eigenlijke Turkije zijn geweest, doch wel herhaaldelijk op de Algerijnse kust, is het bezwaarlijk aan te nemen dat de tassen waarop hun namen voorkomen ergens anders dan daar ter plaatse zouden zijn gemaakt. Het museum te Vlissingen bezit nog een rode brieven tas welke in dezelfde trant geborduurd is en als van de De Ruyter afkomstig wordt beschouwd. Het op de Barbarijse kust laten vervaardigen en van de naam van de eigenaar te laten voorzien van dergelijke tasjes was blijkbaar in de 17de eeuw min of meer een gebruik bij wie die streken bezocht. De tassen van Pots en De Witte zal De Ruyter daar voor zijn schoonzons hebben laten maken.

tentoonstelling te Vlissingen in 1841 (no 10). Dat de inventaris van 1677 omtrent dit eenvoudige object geen uitkomst geeft kan niet als bewijs tegen de traditie worden aangevoerd. Op zijn portret door H. Berckman in het National Maritime Museum te Greenwich, dat 1664 gedateerd is, houdt de grote Michiel in de linkerhand een stok die veel op het stuk in het Rijksmuseum gelijkt. Dit kan een argument vóór de overlevering zijn, doch voorzichtigheid blijft hier geboden, want wandelstokken verschillen dikwijls niet veel van elkaar. Ook Engel de Ruyter liep er graag mee; in zijn woning vond men in 1683 'In de kast De rottingen' en in het 'Voorhuis' nog eens enige 'Rottingen'. Deze omschrijvingen zijn te summier om er het exemplaar, dat ons hier bezig houdt, uit te herkennen, doch de vermelding is in overeenstemming met het portret van Engel door J. A. Lievens uit 1668 (afbeelding op blz. 69), en op het pendant, dat Michiel's stiefzoon Jan van Gelder voorstelt, komt nogmaals zo'n stok voor! Misschien zien wij de jongelui hier wel met van de vader afkomstige rottingen poseren!

Het is niet mogelijk de stok in kwestie nauwkeuriger te dateren dan: midden of tweede helft 17de eeuw. Afkomstig van Michiel of Engel? Hier zal wel voor altijd een vraagteken blijven staan! De Rijksadviseurs die in 1877 de minister betreffende de aankoop van de verzameling 'De Ruyteriana' hadden voor te lichten hebben dat ook zo gevoeld; uit hun brief aan Zijne Excellentie van 15 Juni 1877 citeren wij nog eens: 'De juistheid der attributie is intusschen moeyelijk te bewijzen'.

Een andere wandelstok van gedraaid ebbenhout, welke door De Ruyter gebruikt zou zijn, werd in 1878 door de heer J. H. Bangert aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam aangeboden. Deze instelling gaf haar in 1937 in bruikleen aan het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum te Amsterdam. Aan de stok hangt een oud kartonnen kaartje, waarop staat geschreven: 'Stok of staf afkomstig van Michel Adriaan fs de Ruyter present ontvangen van Burgemeester Elias mijn Geachte J. F. B.' Overdwars leest men nog: 'in Ao 1796' J. F. B. zal ongetwijfeld als J. F. Bangert gelezen mogen worden; met *burgemeester Elias* moet *jhr mr David Willem Elias* bedoeld zijn, die, zoals wij zagen, een nazaat van De Ruyter was. Jammer genoeg leidde een door het bestuur van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap ingesteld onderzoek naar de connecties tussen de Amsterdamse burgemeester en de familie Bangert niet tot resultaten, doch dit neemt niet weg dat de traditie betreffende de herkomst van de stok niet onmogelijk geacht moet worden, wanneer tenminste het voorwerp inderdaad uit het midden of het derde kwart van de 17de eeuw zou dateren. Dit nu is zeker het geval. Alleen, is het wel een wandelstok? De vorm met de gedraaide profielen en het zich naar onderen verjongende gedeelte is voor een 17de eeuwse rotting zeer ongebruikelijk. Bovenaan zit een gaatje waarin een metalen knop of nagel gepast kan hebben. Het ondereind mist een metalen dop, die een wandelstok toch behoort te hebben. Misschien is hier een stukje afgebroken. Evengoed zou dit voorwerp het rokken van een 17de eeuwse spinnewiel geweest kunnen zijn of een spijl van een meubel. Het is een onoplosbaar probleem.

Een derde wandelstok of rotting van de admiraal wordt vermeld onder de rareiteiten welke in de eerste jaren der 19de eeuw te zien waren in de Nationale Konst-Gallerij te 's-Gravenhage en later in het Koninklijk Museum, tezamen met twee sabels. Zij kwamen vervolgens tegelijk in het Rijksmuseum terecht, en werden in 1825 aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in Den Haag overgedragen. De hier bedoelde objecten waren dus andere dan de twee Oosterse sabels en de stok uit de verzameling De Ruyter de Wildt. Op welke wijze zij in de Nationale Konst-Gallerij gekomen waren blijkt niet. Wellicht betrof het hier aankopen van stadhouder Willem V. De hieromtrent heersende onzekerheid maakt het onmogelijk nadere gegevens over de illustere traditie der stukken te vinden.¹ Momenteel staan ze evenwel in het Rijksmuseum niet meer als van De Ruyter afkomstig ingeschreven; het is zelfs niet eens uit het desbetreffende inventarisboek op te maken om welke rotting en welke sabels het hier gaat. Men krijgt de indruk dat er in de loop van de 19de eeuw (na 1825, toen de voorwerpen als van De Ruyter afkomstig te boek stonden, doch vóór 1879) verwarring ontstaan is, misschien met de zogenaamde wandelstok van Piet Heyn, die even plotseling in het Koninklijk Kabinet opdook als die van De Ruyter daaruit verdween, terwijl bij nader beschouwing de toeschrijving al even onzeker is.

¹) Archief Rijksmuseum; A. W. de Vink, De kunstverzamelingen van stadhouder prins Willem V en hare lotgevallen sedert 1795, *Jaarboek van Die Hagbe*, 1933, blz. 79; E. W. Moes en E. van Biema, a.w., blz. 101 en 107; Tentoonstelling Arti, Amsterdam, 1869, no 58; D. van der Kellen, Het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst te 's-Gravenhage, *Eigen Haard*, 1879, blz. 153; R. van Luttervelt, Herinneringen aan Piet Heyn in het Rijksmuseum, *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond*, 1954, kolom 154; I. H. van Eeghen, Het poppenhuis van Margaretha de Ruyter, huisvrouw van ds. Bernardus Somer, *Amstelodamum*, 1953, blz. 139.

Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden heeft echter ook wel degelijk authentieke De Ruyter-relieken geherbergd, n.l. de gouden penning en dito zes (twee maal drie) dubbele keten, welke de Admiraliteit van Amsterdam de admiraal schonk op 14 mei 1657, na zijn overwinning op de zeerover De la Lande in de Middellandse Zee. De ovale gegraveerde penning vertoont aan de ene zijde het wapen van Holland, aan de andere de gekruiste ankers der Admiraliteit, gehouden door een leeuw die in een Hollandse tuin zit en geflankeerd door de initialen A. A.¹

De Ruyter's boedelinventaris van 1677 vermeldde: 'In de Cas van het Lantteern Een kistje ende daarin bevonden Een goude ketting van Amsterdam'. Na de dood van Engel de Ruyter zou het stuk voor de successie op 420 gulden getaxeed worden; het kwam toen aan zijn zusterskinderen. Daarna hoort men er vooreerst niet meer van. Pas in 1822 wordt het weer genoemd. Bij schrijven van 27 november van dat jaar deed de directeur van het Koninklijk Kabinet van Penningen te 's-Gravenhage, jhr J. C. de Jonge, aan zijn collega van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden mede, dat uit de onder zijn beheer staande instelling o.a. konden worden afgescheiden ten behoeven van de tweede genoemde instantie 'een gouden penn. . . en keten van De Ruyter, waardig f 800', als ruil voor andere voorwerpen. Hij kon dit aanbod doen doordat een nakomeling van Margaretha Pots geboren De Ruyter, Frederik Adriaan graaf von der Goltz, zich bereid verklaard had het stuk uit zijn bezit af te staan tegen overgave van de goudwaarde. Op 21 december daaraanvolgende stond de minister deze ruil toe; op 7 januari 1823 arriveerde de ketting in het Mauritshuis. Zij draagt geen merken doch mag als Amsterdams werk worden beschouwd. In de loop der jaren is de keten herhaaldelijk verward met degene waarmee de Staten-Generaal De Ruyter in 1665, na de tocht naar Chatham, vereerden. De wapens van Holland en de Amsterdamse Admiraliteit op de penning bewijzen zonneklaar de onjuistheid hiervan. De ketting van de Staten-Generaal is op Margaretha de Ruyter vererfd; nadien is er niets meer van bekend. Mogelijk is het waardevolle stuk opgesmolten, b.v. bij een verplichte goudinlevering tijdens de Franse revolutie.

Als een ander eerbewijs, dat De Ruyter gewerd, geldt een bruin-rood fluwelen muts, die bestaat uit vijf patten, elk met drie, door kleine pareltjes versierde bloemen ge-appliceerd, terwijl de naden met beparelde ranken bestikt zijn. Dit stuk, dat met de andere De Ruyteriana door de familie op de tentoonstellingen te Middelburg in 1870

¹) Catalogus van goud en zilverwerken, Rijksmuseum, 1952, no 156, met literatuuropgave.

(no 166) en Amsterdam in 1876 (no 853) werd ingezonden, en dat door de heren De Ruyter de Wildt en Guépin aan het Rijksmuseum verkocht is, heet de muts te zijn welke behoorde bij of in de hertogskroon, die koning Karel II van Spanje in 1676 voor de admiraal bestemd had, doch die hem niet vóór zijn sneuvelen bereikte. Neemt men dit aan dan dient men tevens te veronderstellen, dat òf de bijbehorende kroon in de loop der tijden verloren ging, òf wel dat deze, om welke redenen ook, nooit in het bezit van de familie De Ruyter is gekomen. De Spaanse koning heeft Michiel inderdaad, bij schrijven van 18 maart 1676, tot hertog verheven, een titel die, ten behoeve van Engel, op 5 augustus daaraanvolgende in die van baron veranderd werd, omdat deze tenminste in de Republiek gevoerd kon worden. Maar heeft bij die hoogst eervolle verheffing, die echter in practijk geen feit werd, nu ook de fluwelen muts behoord? Geen enkele bron spreekt hiervan en geen officieel portret van een met een dergelijk hoofddekseel getooide Spaanse hertog kwam ons ooit onder ogen.

Beschouwt men het voorwerp aandachtig, dan rijzen verdere problemen. Het bruin-rode fluweel, dat door ouderdom nogal verschoot, is beslist niet van goede kwaliteit geweest en doet verdacht 19de eeuws aan. Model heeft de muts nauwelijks; zij heeft iets van een grote zak, waarvan de rand een flink einde naar binnen is omgeslagen. Een bandje, zoals iedere hoed of muts tegenwoordig behoort te hebben, zit er niet in, doch dat kwam vroeger vaker voor, getuige b.v. een drietal 16de eeuwse baretten in het London Museum. De voering bestaat uit jute. Vrijwel zeker dateert dit alles van niet meer dan een goede honderd jaar terug, terwijl de ornamenten daarentegen qua stijl en uitvoering heel goed uit de 17de eeuw kunnen stammen en ook wel van Spaanse herkomst kunnen zijn. Deze ornamenten werden nogal plompverloren op de effen ondergrond aangebracht; men zou zich kunnen voorstellen dat zij b.v. op een stof met gestyleerde bloempatronen veel beter gepast hebben. De conclusie uit deze overwegingen kan slechts zijn dat de beparelde bloemen en ranken waarschijnlijk wel op een 17de eeuwse muts gezeten hebben, doch dat deze, hetzij door slijtage, hetzij door mot aangetast en nagenoeg onherkenbaar vervallen, in het romantische tijdperk vervangen werd door de huidige, die in zijn silhouet even aan een priesterbonnet doet denken, en dat de oude versierselen daarop aangebracht werden. Rest dan de niet goed oplosbare vraag of de oorspronkelijke muts een hertogelijke kroon geweest is, dan wel een heel chic, maar toenmaals gans niet ongebruikelijk, kamerkalotje of slaapmuts. Ik denk aan de mutsen die Floris II van Pallandt en prins Maurits op hun doodsbed dragen, respectievelijk op de schilderijen van Maximiliaan Clinger (1639, Elisabeth Weeshuis, Culemborg) en Adriaen van de Venne (Rijksmuseum). En dan vloeit daaruit weer de vraag voort of dit wel een

geschenk van de jegens de admiraal reeds zo vrijgevege Spaanse Majesteit is geweest, dan wel of het mischien, evenals de twee brievenassen, een souvenir, b.v. uit Spanje, mogelijk ook uit het toenmaals Spaanse Zuid-Italië, is geweest. Met dit al valt de herkomst van Michiel de Ruyter echter niet eens afdoende te bewijzen! Iedere welgestelde 17de eeuwse voorvader van de familie De Ruyter de Wildt kan immers zo'n kalotje bezeten hebben. Doch hier gaat, gezien de zekere herkomst van zovele De Ruyter-reliken, onze twijfelzucht wellicht te ver.

Over een klein zilveren bekertje, waarop het wapen van de admiraal is gegraveerd en dat dus zeker van hem afkomstig zal zijn, valt weinig te zeggen. Ook dit voorwerp kwam uit de verzameling De Ruyter de Wildt. De stam bestaat uit drie voluten, de kelk heeft de vorm van een omgekeerde kegel. Het is Harlings werk en twee maal gemerkt met het monogram H. I. voor: Hendrik Jansz. Het graveerwerk is er vermoedelijk in Amsterdam op aangebracht.

In de De Ruyter-inventaris van 1677 leest men: 'In de cas bevonden van de Zael Een silvere candeel croes'. Het lijkt niet waarschijnlijk dat hiermee het bescheiden stukje zilver bedoeld is. De juiste benaming van dit voorwerp geeft waarschijnlijk Pieter van Dam, die op de datum van 11 oktober 1656 onder de scheepsbenodigdheden opsomde: 'Tin voor de cajuyt (van de officieren) van een retourship 2 halfpintjes, 4 mutsjes, 4 halfmutsjes'. Zo'n 'halfmutsje' zal De Ruyter's miniatuurbekertje geweest zijn. Het graveerwerk kan er pas op aangebracht zijn na 1660, het jaar waarin de admiraal van de Deense koning een wapen kreeg.¹

¹) Catalogus van goud en zilverwerken, Rijksmuseum, a.w. no 90; P. van Dam, Beschryvinge van de Oostindische Compagnie, uitgegeven door F. W. Stapel, I, 1, 's-Gravenhage 1927, blz. 652; tentoonstelling Vlissingen 1841, no 14; tentoonstelling Middelburg 1870, no 162; tentoonstelling Amsterdam 1876 no 859.

Uit aesthetisch oogpunt beschouwd het schoonste geschenk dat de admiraal ontving was de geëmailleerde 'gouden kop', die de Staten van Holland hem na de tocht naar Chatham aanboden. Het is van alle De Ruyter-relieken het enige stuk, dat geregeld de aandacht van historische en kunsthistorische onderzoekers heeft getrokken. In de vergadering van zaterdag 2 juni 1667 besloten Hunne Edel Groot Mogenden dat 'aen den Heere Burgemeester de Witt, jegenwoordigh Gedeputeerde ende Gevolmachtighde van Haer Ho.Mo. op 's Landts vloote, midtsgaders aen den Lieutenant Admiraël de Ruyter, als Generael derselver vloote, ende nogh aen den Lieutenant Admiraël van Gent bekent gemaect sal werden, de Singuliere Satisfactie, die Haer Edele Groot Mogende geschept hebben in haren ijver, couragie ende voorsightigheyt, beleyt, ende dat voorts aen yder van deselven, uyt den name ende van wegen Haer Edele Groot Mog. sal werden vereert, een goude Kop of ander stuck wercks, daer op het voorsz. exploict, ende verkregen Victorie ten besten uytgebeelt zij, niet tot eenige recompense, maer voor de posteriteyt, ende sulcx te samen ter waerde van Duysent ponden Vlaems of daer omtrent.'

De beker van Van Gendt bestaat niet meer; bij de gedwongen goud- en zilverheffing in 1795 of 1796 werd het stuk door de eigenaar, de baron thoe Schwartzenberg (die de beker geërfd had door het huwelijk van Michael Onophrus baron thoe Schwartzenberg (1695-1758) met Margaretha Maria baronesse van Gendt) uit woede vertrappt. Die van Cornelis de Witt werd in 1877 door zijn nazaat de heer Hoog voor 80 000 gulden verkocht aan baron De Rothschild te Parijs en kwam naderhand in het Musée de Cluny. Het exemplaar dat aan De Ruyter verceerd was wordt in 1677 in zijn boedel vermeld: 'In de cas bevonden van de Zael Een goude can van Chattam'. Het stuk vererfde op Margaretha de Ruyter. Mevrouw Von der Goltz legateerde het in 1893 aan het Rijksmuseum. Het was de Haagse goudsmid Nicolaas Loockemans, die op 7 augustus 1667 de opdracht voor de drie kostelijke, identieke bekere voor 5000 gulden kreeg uit te voeren. 7 november van hetzelfde jaar was het werk reeds gereed en kon het pronkstuk door Gecommitteerde Raden van Holland tijdens een eremaaltijd aan de admiraal ter hand gesteld worden. Voet en stam van de beker zijn gedecoreerd met fijne palmetten van wit en zwart émail op bolle, ongeveer ronde vakjes. Mevrouw Duyvené de Wit uitte de veronderstelling of dit motief misschien geconcipeerd werd onder invloed van de bolle, eveneens wit en zwart geëmailleerde schelpen van de keten van de Orde van Sint Michiel, welke De Ruyter in 1666 van koning Lodewijk XIV ontvangen had, of anders door het exemplaar van Cornelis Lampsins, dat in 1663 Nederland bereikte (tegenwoordig in het Rijksmuseum). Loockemans heeft Lampsins n.l. hoogstwaarschijnlijk persoonlijk gekend en kan diens keten gezien hebben toen hij hem de zware zilveren bus voor het adelsdiploma van Tabago leverde (eveneens in het Rijksmuseum). Het bonte tafereel van het doorzeilen van de over de Theems gespannen ketting, dat om de grote cilindervormige kelk is aangebracht, vormt een meesterlijke prestatie van émailleerkunst. Op het deksel prijkt, eveneens in émail, het wapen van Holland. Tegen de binnenzijde ervan werd een inscriptie gegraveerd. De merken zijn: Den Haag, klimmende leeuw, jaarletter Q (volgens Voet: 1668. Dit stemt echter niet overeen met het feit dat De Ruyter de beker reeds in 1667 ontving. Begon men de jaarletter Q dus al op het eind van 1667 aan te brengen, of heeft Voet bij de berekening der jaarletters een vergissing begaan?) en het anker van Nicholaas Loockemans. Aandacht verdient ook het goed bewaard gebleven houten foudraal, dat met rode velours overtrokken is en met zilvergallon afgezet. Men mag aannemen dat het, evenals de beker, Hollands werk is, waarschijnlijk wel Haags¹.

¹) Catalogus van goud en zilverwerken, Rijksmuseum, a.w., no 161, met literatuuropgave. Van het aanbieden van de beker aan C. de Witt tijdens een maaltijd bestaat een prentje. Het is niet bekend of Loockemans zelf het émailwerk vervaardigd heeft dan wel of hij dit door een ander liet aanbrengen. De beide uiteinden van de voorstelling: Sheerness en Rochester, vloeien zonder scheidslijn in elkaar over, terwijl de horizon niet de tegenoverliggende oever van de Medway vertoont, doch een gezicht naar zee, dus in oostelijke richting. De Royal Charles is niet afgebeeld op deze enigszins geschematiseerde voorstelling. Verdere literatuur: G. Brandt, a.w., blz. 609; J. Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, XIII, Amsterdam 1755, blz. 262; Van Alkemade en Van der Schelling, *Nederlands dispiegtheden*, II, blz. 507; L. G. Vernée, *Drie oude bokalen of bekere*, *De Navorscher*, 1857, blz. 41; J. L. A. I., *Drie goude bocalen of bekere*, *De Navorscher*, 1858, blz. 15; J. C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeezezen*, II, 2de druk, Haarlem 1859, blz. 759; P. A. Leupe, *Afbeelding van den gouden kop*, *De oude tijd*, II, 1870, blz. 317; P. Nagtglas, a.w., IV, 1893, blz. 562; H. E. van Gelder, *Werk van Haagse zilversmeden*, *Oud-Holland*, 1950, blz. 23; I. H. van Eeghen, a.w., blz. 139.

Tegelijk met de grote beker legateerde mevrouw Von der Goltz aan het Rijksmuseum de zilveren penning van Christoffel Adolfsz op het sneuvelen van Michiel de Ruyter. Een tweede exemplaar, geborgen in een gedraaide notenhouten doos, kwam uit de verzameling De Ruyter de Wildt in het Rijksmuseum. De bijzondere betekenis van deze stukken is dat zij dus aan de familie van de overledene hebben toebehoord.

Eén kwam er voor in de boedel van Engel de Ruyter. Ook diens zuster Margaretha heeft 'Een zilvere penning, de beeltenis van de heer Admiraal de Ruyter zal.' en 'een zilverde dito' bezeten. De voorzijde vertoont het borstbeeld van de admiraal, omhangen met de Ordeketen van Sint Michiel; op de keerzijde is de slag bij de Etna afgebeeld, met op de afsnede enkel het woord PUGNANDO. Een soortgelijke voorstelling met hetzelfde onderschrift vindt men op de penning die in 1673 op het sneuvelen van Jan van Gelder was geslagen.¹

Gerard Brandt beschrijft uitvoerig de plechtige stoet, die Michiel de Ruyter op donderdag 18 maart 1677 naar zijn laatste rustplaats bracht. Naar oud, ridderlijk gebruik, zoals dat voor staatsbegrafenissen van zeehelden in de Gouden Eeuw traditie was, kwamen voor de kist uit 'de groote Admiraals vlagh, van zwarte zyde, daar 't wapen des Admiraals op was geschildert, en die gedraagen werdt door Jan Janszoon bout, Kommandeur op een brandtschip. Hier op volgden de standaert, gedraagen door den Heer Brunink: de vier kwartieren of deelen Van des Admiraals wapen, met Hartoghlyke kroonen, gedraagen door de Heeren Tak, de Vlaaming, de Huibert en Stevens; het groot blazoen, gedraagen door den Branderkapitein Hendrik Rosaeus: de spooren, door Johan van Generen: de gantelets, of yzere handschoenen, door Tellier: het rappier door Bouwens: het kasquet door Korbée: de wapenrok door den Luitenant Boek. Daarop volgde het roupaardt, met zwart laaken tot d'aarde toe bedekt, en behangen met vier wapenschilden des Admiraals, 't welk geleidt wierdt door de Luitenanten de Zwaan en van Bassen: daarna noch een standaert, gevoert door Manart: daarna een Curassier, of geharnast man, met den stok van 't gebiedt in zyn rechterhandt'. Een bijgevoegde gravure door Stoopendaal geeft gelegenheid al deze details in beeld te verifiëren; J. van de Avelen maakte er een soortgelijke prent van (afbeelding op blz. 42). Standaard, kwartieren enzovoorts waren bestemd om geplaatst te worden op of boven het rouwbord dat boven de grafkelder werd opgehangen. Hoe dit eruit gezien heeft weten wij uit het schilderij dat Emanuel de Witte later, in opdracht van de familie, van De Ruyter's grafmonument maakte (afbeelding op blz. 65). Van dit alles is niets overgebleven. Verval door ouderdom en vermoedelijk mede de Franse Revolutie zullen voor dit verlies verantwoordelijk zijn.

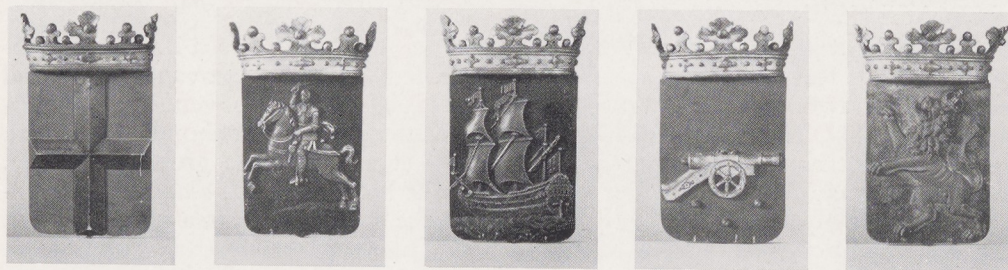
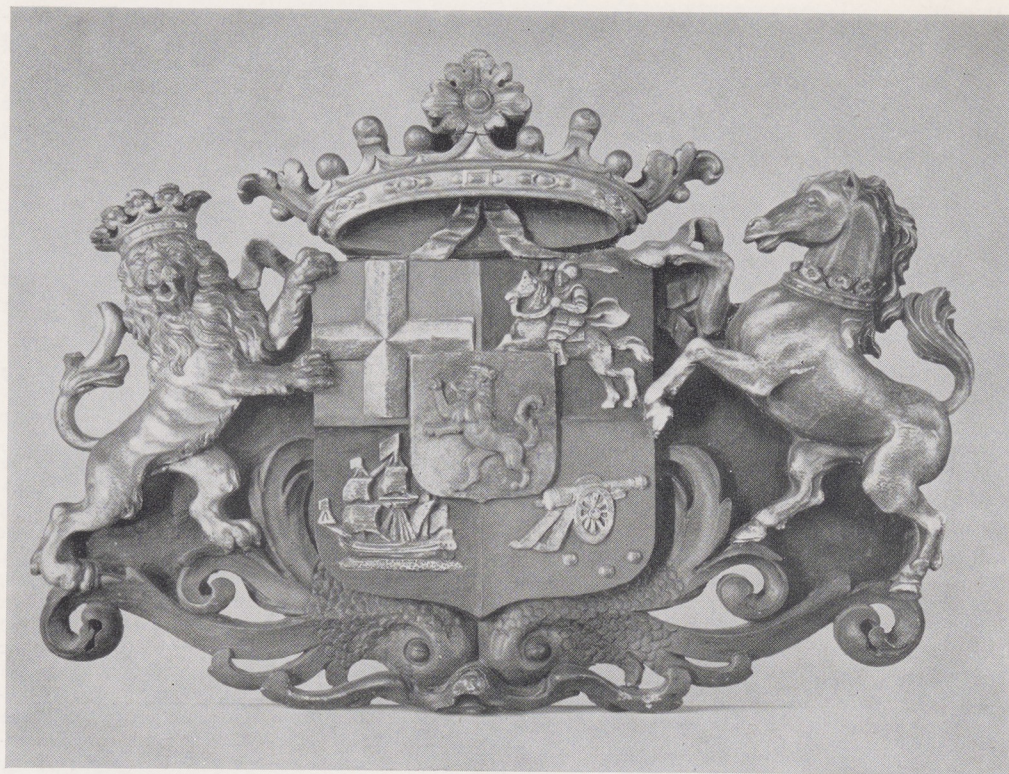
Nu bezit het Rijksmuseum een klein gesneden en gepolychromeerd houten wapenschild van De Ruyter dat, evenals de wapens op de begrafenisprent van Stoopendaal en op het rouwbord bij De Witte, gevierendeeld is, maar dat bovendien een hartschild vertoont. Het wordt gedekt door een fleuronkroon en gehouden door een gekroonde leeuw en een eenhoorn, terwijl het steunt op twee groene dolfinen. Hierbij behoren nog eens de vier kwartieren plus het hartschild, mede in hout gesneden en gepolychromeerd. Vergelijking van deze stukken leert, dat zij niet van de uitvaart van Michiel en niet van diens rouwkas afkomstig zijn, maar dat zij in tijd en stijl wel na aan de daarbij gebruikte exemplaren staan. Zij werden, wederom, verworven uit de collectie De Ruyter de Wildt.

Van huis-uit had De Ruyter, eenvoudig van geboorte als hij was, geen wapen gehad. Bij de adelsverlening door koning Frederik III van Denemarken op 1 augustus 1660 kreeg hij er echter een. Het is afgebeeld op het adelsdiploma en vertoont een gevierendeeld schild, t.w.:

1. in rood een zilveren kruis (de Deense vlag);
2. in blauw een geharnaste ruiter, die een zwaard zwaait, alles van zilver (De Ruyter's naam);
3. in blauw een geheel getuigd liniëschip op zee, alles van zilver (het admiraalschap);
4. in rood een (heraldisch) links gericht kanon op affuit, waaronder drie kogels, alles van goud (slag bij Nyborg).

Wanneer hierop een hartschild is geplaatst vertoont dat in rood een gouden gekroonde, naar (heraldisch) rechts klimmende leeuw. Soms ook is dit dier rood op zilver. Dit vijfde wapenteken zou een latere toe-

¹) G. van Loon, II, 186 en 121; I. H. van Eeghen, a.w., blz. 139.

voeging zijn, door Karel II van Spanje geschonken en dus pas door Engel de Ruyter gevoerd. Zonder hartschild komt het wapen o.a. voor op het portret dat Dujardin in 1660, vlak na de adelsverheffing van de vlootvoogd, schilderde, op de penning die Pieter van de Abeele in 1667 op De Ruyter sloeg op het kleine zilveren beketje uit zijn bezit dat hierboven besproken werd (blz. 39) en dat dus van na 1660 moet dateren, op een portret van de admiraal, door H. Berckman, bij jonkheer A. Elias en op de rouwkas, zoals die voorkomt op het schilderij van de tombe door Emanuel de Witte (afbeelding op blz. 65). Met het hartschild daarentegen vindt men het wapen op het titelblad van Brandt's *De Ruyter-biografie* van 1687, op het gegraveerde portret daar voorin, op het grafmonument in de Nieuwe Kerk te Amsterdam en op de rouwkas daarboven, zoals die is afgebeeld op een gravure door Mulder in Brandt's boek. Het betreft hier uitsluitend na de dood van de held ontstaan werk. Deze gegevens maken duidelijk dat het kleine gesneden schild (dat niet omgeven is door de Franse ridderorde en niet gedekt wordt door een hertogshoed) en de daarbij behorende vijf kwartieren in het Rijksmuseum niet aan Michiel kunnen hebben toebehoord, en dat zij evenmin van zijn grafenis afkomstig zijn. Dit laatste wordt bovendien bewezen door de stukken zelf, die op geen enkele wijze op stokken bevestigd kunnen worden en ook geen sporen van een dergelijke bevestiging vertonen, zodat zij onmogelijk in de stoet kunnen zijn meegevoerd op de wijze die Stoopendaal's prent duidelijk te zien geeft. Zij moeten van zijn zoon afkomstig geweest zijn en kunnen gedateerd worden als tussen 1676 en 1683 ont-

staan. De familie heeft echter, blijkens het wapen dat de grafombe bekroont, het hartschild als behorende tot het schild van de admiraal beschouwd, zij het dat het er posthuum aan toegevoegd werd!¹ Wanneer men in de inventaris van De Ruyter's woning de post leest 'Op de onderste solder De wapens en de waepenrock in deselve koffer', dan zal dat slaan op bij de uitvaart gebruikte stukken, maar niet op degene, die tegenwoordig in het Rijksmuseum berusten. De vermelding, in 1683, van 'Het wapen boven de deur van de zijdcamer' in het 'Voorhuis' van wijlen jonker Engel's huis zou echter wel op het schildje in het Rijksmuseum kunnen duiden. Waar dit vervaardigd werd kan men slechts gissen. Lijkt het echter gewaagd te veronderstellen dat het te Amsterdam was, de stad waar Engel woonde en waar in de 17de eeuw zo veel scheepsdecoraties gesneden werden?

Een groot stoelkussen van tapisseriewerk, afkomstig uit de verzameling De Ruyter de Wildt, vertoont nogmaals het wapen met het hartschild. In De Ruyter's boedel is het niet met enige mate van zekerheid te identificeren; hierin treft men alleen aan 'Int Lantteern . . . Een rustbanck ende groen kussen'. Maar in de woning van Engel valt het in 1683 met grote mate van zekerheid wel aan te wijzen: 'In de zijcamer . . .

¹) G. Brandt, a.w. blz. 215; Menno, Wapen van M. A. de Ruyter, *De Navorscher*, 1861, blz. 121; φ^2 - φ , Ibidem; M. N°. 2, Wapen van M. A. de Ruyter, Ibidem, blz. 255; J. ter Gouw, Ibidem; A. R., Ibidem, blz. 185; J. ter Gouw, Over wapens en wapenlegenden, Dietsche Warande, V, blz. 453; $\frac{J. D.}{L.}$, Wapen van M. A. de Ruyter, *De Navorscher*, 1875, blz. 524; A., Wapen van M. Azn. de Ruyter, Ibidem, blz. 263; J^o. de Vries, Wapen van M. A. de Ruyter, Ibidem, blz. 584; J. E. Elias, a.w., blz. 85; A. A. Vorsterman van Oyen, a.w., blz. IX; J. F. L. de Balbian Verster, Een portret van De Ruyter, door Dujardin, Dertiende jaarverslag Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, Amsterdam 1929, blz. 50; N. F. Noordam, De Republiek en de Noordse oorlog, Assen 1940, blz. 223; Tentoonstellingen te Vlissingen, 1841, Middelburg 1870 en Amsterdam 1876.

Een wapen kussen'. De tekening van het wapen stemt nauwkeurig overeen met die van het gesneden houten schildje; vooral de twee groene dolfijnen zijn identiek; beide gaan kennelijk op eenzelfde voorbeeld terug, dan wel het ene stuk op het andere. Een en ander dateert het werk: wegens het hartschild moet het kussen tussen 1676 en 1683 geweven zijn. Het is ongetwijfeld Hollands fabrikaat.¹

Op de groen glazen roemer, welke het Rijksmuseum in 1896 met de verzameling De Ruyter de Wildt aankocht, komt het wapen weer zonder hartschild voor. Aan de tegenoverliggende zijde ziet men het geharnaste borstbeeld van de admiraal, naar hetzelfde voorbeeld dat het portret voorin Brandt's 'Leven en Bedrijf' en de hierna te noemen tekening van Bernard Vaillant (blz. 63) volgden. Daartussenin een zee vol zeegoden, en in de hemel hierboven de spreuk 'Kent U zelve'. Tussen een der tritonen en het wapen leest men voorts de inscriptie 'Pro Patria Pugnare Mori Terraque Parati'. Bovendien staat op het voetstuk de signatuur: M v g f 1671: Marinus van Gelder fecit 1671.

Het oeuvre van deze Rotterdamse glasgraveur († 1692) werd door zijn naamgenoot dr H. E. van Gelder indertijd in Oud-Holland beschreven². Het glas komt niet in de inventarissen van Michiel en Engel de Ruyter voor, doch gezien de 'pedegree' en de datum van ontstaan kan er nauwelijks twijfel heersen over de herkomst uit het bezit van de admiraal.

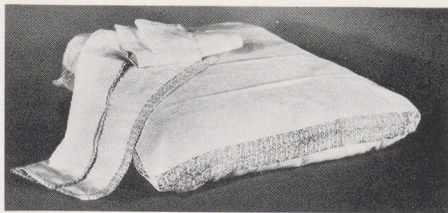
Elf gegraveerde glazen die tegelijk met de grote roemer van de heer De Ruyter de Wildt werden overgenomen kunnen niet aan de vlootvoogd of zijn kinderen hebben toebehoord, aangezien zij eerst uit de 18de eeuw dateren. Zij moeten van zijn nazaten afkomstig zijn.

Twee linnen kussenslopen met tussenzetsels, die van De Ruyter afkomstig zouden zijn, werden in 1866 door professor dr J. W. R. Tilanus te Amsterdam aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap aangeboden.

Het merk 'M B' dat erop voorkomt zegt niets ten gunste van de overlevering die ze aan De Ruyter toeschrijft, wekt eerder negatieve associaties. De schenker was getrouwd met Johanna Victoire Liotard. Een tante van haar, Marie Thérèse Liotard (1803-1865) huwde in 1840 mr Wilhelm Parker de Ruyter Rocher van Renais (1806-1859), een zoon van de De Ruyter-afstammeling Jacoba Maria Parker, wier naam hier al eerder ter sprake kwam. Dit huwelijk bleef kinderloos. Zo had de hooggeleerde geveer van de slopen dus connecties met de familie van De Ruyter en hij kan daardoor zeer wel van de in 1865 (het jaar voordat hij de schenking aan het K.O.G. deed) overleden tante zijner vrouw voorwerpen uit dat geslacht geërfd hebben. Maar met

¹) G. T. van IJsselsteyn, *Geschiedenis der tapijtweverijen in de Noordelijke Nederlanden*, Leiden 1936, II, blz. 490, spreekt ten onrechte van het wapen van Michiel de Ruyter en laat zich niet uit over de plaats, waar het kussen vervaardigd zou kunnen zijn; J. G. N. Renaud, *Oude ambachtkunst*, Amsterdam 1943, afb. 131. Twee identieke kussens bevinden zich nog in het bezit van De Ruyters nazaten. ²) R. Schmidt, *Die gerissenen und punktierten holländischen Gläser*, *Cicerone*, 1911, blz. 817; H. E. van Gelder, Christoffel Jansz. Meier, glasgraveur, *Oud-Holland*, 1917, blz. 123; H. E. van Gelder, De Rotterdamse glasgraveur Marinus van Gelder, *Oud-Holland*, 1951, blz. 18; P. Nagtglas, *a.w.*, blz. 562; Tentoonstellingen Vlissingen 1841 no 13, Middelburg 1870 no 163 en Amsterdam 1876 no 865.

dat al blijven de initialen onverklaard. Mr Parker de Ruyter Rocher van Renais' grootmoeder van moeders kant heette Van Buren, een overgrootmoeder van vaderskant De Boissard. Zou de letter B niet eerder uit deze richting afkomstig zijn?

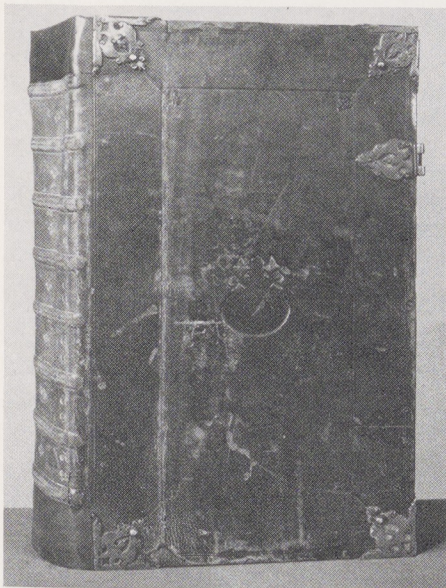

Twee andere, met kantwerk à points coupés omzoomde slopen waren direct van de nazaten van de admiraal afkomstig; zij bereikten het Rijksmuseum uit de collectie De Ruyter de Wildt. Natuurlijk heeft de Ruyter linnengoed bezeten. In zijn welgevulde woning aan de Buitenkant vond men in 1677 in 'De Binnencamer . . . Een sacardane cas ende daerin . . . 20 paer lijnwaete sloopen. 7 paer sloopen, ende een. 3 paer sloopen. 6 paer kleine sloopen'. Keuze genoeg dus!

Maar of men deze identiek met de in 1896 verworven exemplaren mag achten is niet zeker. Die zijn n.l. gemerkt met een samenstel van initialen, waaruit bezwaarlijk de letter R gelezen kan worden. Liever zou men er een I, een W en een P of D uit opmaken. Later is hier in rode zijde 'P.B. 4' aan toegevoegd, al weer niet een afkorting van Michiel de Ruyter's naam. Verder weten wij van deze twee stukken, dat zij in 1841 met andere De Ruyter-reliken werden ingezonden op de tentoonstelling te Vlissingen door de toenmalige eigenaar, mr W. Parker de Ruyter Rocher van Renais te Hoorn. Diens moeder heette Jacoba Maria van Buren gezegd van Regteren. De letters P. B. zouden dus kunnen slaan op zijn ouders, het echtpaar Parker-van Buren. En het samengestelde initiaal zou misschien kunnen zijn geweest van des inzenders vader, mr Johan Willem Parker, dan wel van diens vader Willem Parker of de schoonvader van deze, mr Willem Potthey (in de beide laatste gevallen zou men de I en de P als één letter moeten lezen, hetgeen deze oplossingen minder voor de hand doet liggen).

Nu geldt echter voor beide paren slopen dat het geenszins gezegd is, dat de initialen er door de eerste eigenaren op werden aangebracht. Dit moet zelfs onaannemelijk worden geacht, aangezien het makelij, in het

bijzonder van het kantwerk, zeker uit de 17de eeuw dateert en dan nog niet eens uit het einde daarvan. Daarom zouden zij dus heel goed wel degelijk uit het bezit van de admiraal afkomstig kunnen zijn. Doch evenzeer kunnen zij dan van een andere voorvader der Parkers stammen. Zo vermogen wij voor het ogenblik niet verder te komen dan de traditie, die aan de slopen verbonden is, met de nodige reserve te handhaven.¹

De De Ruyter-nazaat professor jhr dr G. J. Elias te Delft schonk het Rijksmuseum in 1935 een stel linnen damast, bestaande uit een tafellaken en twaalf servetten van vermoedelijk Kortrijkse fabricage. Erop afgebeeld zijn het wapen van Karel III van Spanje (de latere keizer Karel VI), alsmede gebeurtenissen uit de Spaanse successoorlog. Volgens de overlevering waren deze stukken afkomstig van de familie van De Ruyter. Dit is zeer wel mogelijk, mits men bij dit begrip 'familie' niet denkt aan Michiel of Engel, doch aan een jongere generatie. De weefsels zullen immers eerst omstreeks 1705-1710 vervaardigd zijn.

Een grote in bruin leer gebonden bijbel, een Elzevier-editie uit 1663, is volgens de traditie uit De Ruyter's bezit afkomstig. Zij kwam in het Rijksmuseum in 1877 door

¹) H. van de Poll, Bijdragen tot de geschiedenis van het geslacht Liotard, *De Nederlandsche Leeuw*, 1939, kolom 168. Dat de slopen uit de families Parker of Pottey afkomstig zijn wordt des te waarschijnlijker wanneer men weet dat zich onder dezelfde aankoop door het Rijksmuseum verschillende portretten van leden van deze geslachten bevonden. De 'sacardane cas' waarin De Ruyter's linnengoed geborgen was is thans eigendom van het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum te Amsterdam. Mejuffrouw A. M. L. E. Erkelens ben ik erkentelijk voor haar hulp bij de datering van slopen en kant.

overdracht van de provinciale inspecteur van de directe belastingen, uit- en ingaande rechten en accijnzen, uit het Oost-Indisch Huis te Amsterdam. Daar waren tot ver in de 19de eeuw verschillende mobilia van de voormalige Oost- en West-Indische Compagnie en van de Admiraliteit van Amsterdam opgeslagen geweest.

Het verband met De Ruyter is hiermee evenwel nog niet gelegd. De door Blok gepubliceerde inventaris vermeldt geen bijbel in De Ruyter's woning. Dit zegt niet veel, aangezien een dergelijk boek tot het lijfgoed van de weduwe gerekend kan zijn. Engel de Ruyter liet in 1683 'een bijbel in zwart leer' na, dus een andere dan die in het Rijksmuseum. De enige aanwijzing betreffende de herkomst hiervan is een verguld vignet dat op de voor- en achterzijde van de band is aangebracht en dat het wapen van de Admiraliteit van Amsterdam vertoont. Inschriften heeft het boek niet. Het meest voor de hand ligt het vermoeden dat dit lijvige foliant niet van De Ruyter afkomstig was, maar het exemplaar is geweest dat in de Raad of een andere kamer van de Admiraliteit dienst deed. Wel rept Jan Wagenaar in zijn tamelijk uitvoerige beschrijving van de admiraliteitsvertrekken niet van een bijbel, maar dit zegt weinig; 'gewone' zaken pleegt men immers zelden afzonderlijk te noemen.¹

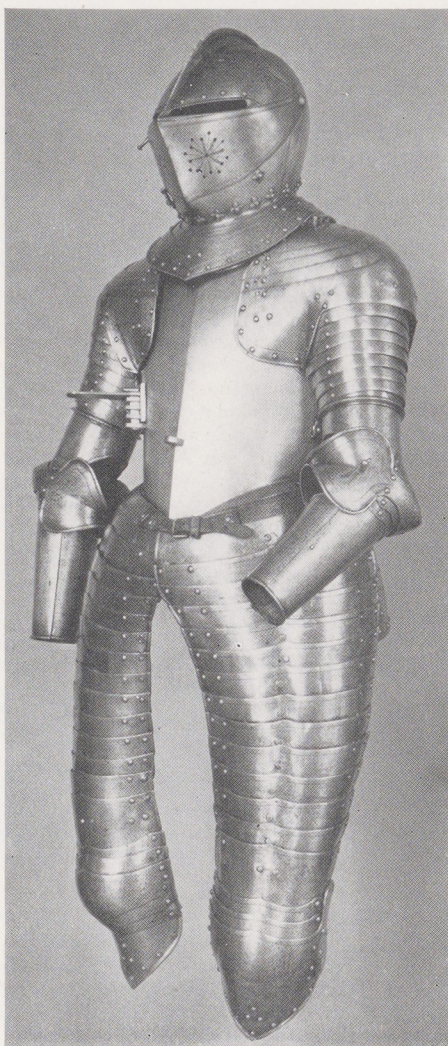
¹) D. van der Kellen, a.w., blz. 154; J. Wagenaar, Amsterdam in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen, enz., II, Amsterdam, 1765, blz. 79.

Het zogenaamde klokje van De Ruyter is een aardig 17de eeuws voorwerp, vervaardigd door de Haagse uurwerkmaker Pieter Visbach en op de achterzijde van diens naam voorzien. Van deze man is bekend dat hij, na de dood van Koster in 1659, gewerkt heeft voor Christiaan Huygens om diens uitvinding van het slingeruurwerk (1657) in praktijk te brengen. Hij was dus een tijdgenoot van de grote Michiel. De klok, die zeker nooit op een schip zal zijn gebruikt, werd tegelijk met de bijbel in 1877 door de belasting-inspecteur naar het Rijksmuseum gezonden, en zij zal dus waarschijnlijk wel van dezelfde herkomst zijn.¹

Uit de inventaris van 1677 blijkt dat zich in het portaal van de woning van de admiraal 'Een horologie' bevond. Dat dit voorwerp later in de Compagniesmagazijnen terecht zou zijn gekomen is al heel onwaarschijnlijk. In de boedel van Engel wordt geen klok genoemd. Andere gegevens over dit voorwerp zijn niet tevoorschijn gekomen. De illustere herkomst van de admiraal blijft er op zijn zachtst gezegd onzeker door. Het waarschijnlijkst lijkt het dat het uurwerk oorspronkelijk een van de Admiraliteitsgebouwen sierde. Misschien heeft Michiel er daar wel eens op gekeken.

De wapenrusting in het Rijksmuseum welke voor die van De Ruyter doorgaat werd in 1677 niet in diens woning aangetroffen, en evenmin in 1683 in het huis van zijn zoon. Dit is uiteraard geen afdoend bewijs tegen de echtheid van het stuk, aangezien wij geen garantie voor de volledigheid dezer lijsten bezitten. Bij een bezoek aan Amsterdam in 1784 bewonderde de Duitse dichter Johann Jakob Wilhelm Heinse in de wapenkamer van het stadhuis de bewapening voor 16 000 man en hij vermeldde daar bovendien gezien te hebben de 'trofeeën van De Ruyter', waarmee hij vermoedelijk een harnas bedoelde. Dit stemt overeen met hetgeen C. van de Vijver wist te vertellen, n.l. dat er onder de wapenrustingen op het stadhuis op de Dam er een was geweest, die aan De Ruyter zou hebben toebehoord. Het was daar o.a. door keizer Jozef II, bij zijn incognito-bezoek aan ons land, op 15 juli 1781 bekeken. Naderhand zou het stuk eens zijn uitgeleend geweest aan de stadsschouwburg, doch men vergat het terug te geven. Maar in 1809 bevond het zich vermoedelijk nog te Amsterdam. Toen werd het in de catalogus van het Koninklijk Museum op het paleis beschreven onder nummer 471 als 'Het Harnas van den Luitenant Admiraal Tromp'! Diens naam verschijnt hier even plotseling als die van De Ruyter verdween, om echter later ijlings met de noorderzon te vertrekken, zodra de

¹⁾ D. van der Kellen, a.w., blz. 154; Catalogus tentoonstelling 'Hoe laat was het? Het Nederlandse uurwerk', Museum Willet Holthuysen, Amsterdam, 1956, no 101.

laatste weer opdook. Het lijkt wel of hier, even als bij de wandelstok en de sabels, ver-warring van admiraals-namen heeft plaats gehad. Had men misschien op stijl-critische gronden bezwaar tegen de late datering van het stuk gekregen?

In 1825 werd aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden door het Rijksmuseum (dat intussen op het Koninklijk Museum was gevolgd) overgedragen wat voorzichtiglijk genoemd werd 'Twee dito (= harnassen) van onbekende' en verder o.a. 'Vier draaibassen van M. Az. de Ruiter'. In 1841 bleek de traditie weer in ere hersteld: toen was het harnas als dat van De Ruyter op de Vlossingse tentoonstelling (no 19) te zien; iedere motivering ontbreekt hier echter. Van de Vijver kan intussen in 1845 het overgaan van het harnas van de stedelijke verzamelingen naar die van het Rijk, via het onder Lodewijk Napoleon georganiseerde museum, verward hebben met een ander verhaal, waarin de stadsschouwburg voorkwam.

Met het harnas in het Rijksmuseum is het ietwat vreemd gesteld. De helm, met niet zeer hoge kam en tweedelig vizier, is een ruitershelm en dateert van omstreeks 1600 of misschien wat eerder. IJzeren vierbladige rozetten zijn aangebracht rondom de nek; achteraan zit, vlak boven de hals, een kokertje voor een vederbos. Het kuras behoort er niet bij, het dateert uit omstreeks 1610. Bovendien behoren rug- en borststuk waarschijnlijk niet bij elkaar. De uitstaande onderrand van het rugstuk is anders dan die van het borstpantser. Dit laatste sluit aan beide zijkanten een onnodig groot eind over de rugbescherming heen, zodat deze teruggeklopt moest worden, hetgeen de regelmaat der welving verstoort. De armsgaten van voor- en achterstuk passen niet goed aan elkaar: onderaan reikt het rugpantser een halve centimeter beneden dat van de borst terwijl aan de bovenkant het rugstuk oorspronkelijk hoger opliep; om beide op elkaar aan te passen werd dit aan de bovenzijde afgezaagd. De hierdoor scherp geworden randen en hoeken zijn niet noemenswaardig bijgeslepen. De opening die zodoende op de schouders ontstond werd overbrugd door twee beugels met grove scharnieren en wonderlijke, zware pinnen om de schouderbladen aan te bevestigen. De uit vele gedeeltes bestaande armbeschermers, dijplaten en halve ring onder het rugstuk dateren uit het begin van de 17de eeuw, maar zijn lichter dan de borst en de rug. Zij behoren ook niet bij de helm. Merkwaardig is voorts dat de schouderstukken niet op de gebruikelijke wijze met riemen bevestigd zijn; de gaatjes waar de pinnen in passen, zijn er prullig en kennelijk niet door een vakman in gemaakt. Op de rechter borsthelft zijn boven elkaar vier bouten aangebracht, waaraan een lanssteun past, een instrument dat op zee onmogelijk van nut kon zijn! Het geheel bestaat dus uit oude, doch niet bij elkander behorende delen, die in elkaar gezet werden door iemand die van dit soort werk niet geheel (meer) op de hoogte was, en dit samenstel is ondraagbaar zwaar geworden. Nu is er een triest verhaal overgeleverd dat een man, een huurling wiens naam wij niet kennen, voor de somma van 40 gulden, reiskosten inbegrepen, in de plechtige begrafenisstoet van De Ruyter een zo zware wapenrusting heeft meegedragen dat hij, nadat hij er vier en een half uur mee door Amsterdam's straten had gesjouwd, enkele dagen later van vermoeidheid is overleden. Voor wie eenmaal het harnas in het Rijksmuseum heeft opgetild wordt ineens duidelijk wat er gebeurd is: de helm en het kuras die in het Rijksmuseum als die van De Ruyter te boek staan zijn de zware stukken van de begrafenis! Zij stammen niet uit de tijd van de admiraal. Het is zelfs niet eens met zekerheid bekend of Michiel ooit wel een harnas heeft gedragen en het is een open vraag of, wanneer wij hem in wapenrusting zien afgebeeld, door Dujardin en Bernard Vaillant, dit de realiteit weergeeft dan wel of deze portretten 'ridderlijke' fantasieën zijn. Harnas en helm zijn oudere stukken, stammende van de laatste generatie die nog zulk een feodale uitrusting als een levend gebruik kende; zij werden in elkaar gezet alleen maar om de begrafenis traditionele luister bij te zetten en zij werden voor de gelegenheid gehuurd van 'den Wapen maecker Pieter Paulusz', voor een bedrag van 25 gulden, zoals uit de rekening van de begrafenis, in het Algemeen Rijksarchief, blijkt. Dat deze procedure nodig was wijst er wellicht op, dat de admiraal inderdaad geen wapenrusting bezeten heeft. Bij gebrek aan kennis van een dergelijke, toen tot het verleden behorende bewapening, realiseerde men zich in 1677 echter niet, dat zo zware stukken niet bestemd waren om er uren lang mee rond te lopen; indertijd werden zij te paard gebruikt en de helm, waardoor de drager bij gesloten vizier nauwelijks frisse lucht heeft kunnen krijgen, werd zo kort mogelijk opgezet. Maar bij een uitvaart behoorde een harnas nu eenmaal te voet gedragen te worden, en gesloten vizier

Merken komen niet op de stukken voor; de vormen wijzen op Nederlandse makelij.

Vergelijkt men nu de samengevoegde harnasfragmenten in het Rijksmuseum met het harnas op de nauwkeurige prenten die Stoopendaal en J. van de Avele van de begrafenisstoet graveerden (afbeelding op blz. 42), dan blijkt niets onze reconstructie van zaken in de weg te staan. Na de plechtigheid zal het harnas in de stedelijke wapenkamer zijn geplaatst, waar Heinse en Jozef II en vele andere bezoekers het ten onrechte en toch terecht als van Michiel de Ruyter afkomstig meenden! ¹

¹) D. van der Kellen, a.w., blz. 54; A. D. de Vries, De Ruyter's lijk en begrafenis, *Oud-Holland*, 1883, blz. 73; A. J. A. van Geelen, Duitse dichters in het oude Amsterdam, Drie en veertigste jaarboek van het Genootschap Amstelodamum, Amsterdam 1949, blz. 18; C. van de Vijver, Geschiedkundige beschrijving der stad Amsterdam, 1844-1848, II, blz. 4; J. J. W. Heinse, *Sämtliche Werke*, VII, Leipzig 1909, blz. 307; David, Harnas van M. A. de Ruiter, *De Navorscher*, 1858, blz. 363; P. Nagtglas, a.w., blz. 562; Th. H. Lunsingh Scheurleer, Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden en zijn betekenis voor het Rijks-

Een De Ruyter-reлік van waarlijk nationale en van internationale betekenis is natuurlijk de spiegelversiering van de Royal Charles. De geschiedenis van dit roemruchte stuk is reeds herhaaldelijk geschreven. Het schip waarvan het deel heeft uitgemaakt werd in 1655 gebouwd tijdens het bewind van Cromwell en heette oorspronkelijk de Naseby, ter ere van een overwinning, bij die plaats op de troepen des konings behaald. Het was het schoonste vaartuig van de Britse vloot. Luitenant-admiraal Van Nes heeft eens gezegd dat hij 'noot zoodanighen schip meer had gezien'. Koning Karel II verving bij zijn troonsbestijging in 1660 de voor hem hatelijke naam in die van Royal Charles. De oorspronkelijke spiegelversiering met het wapen van de Commonwealth is eerst na

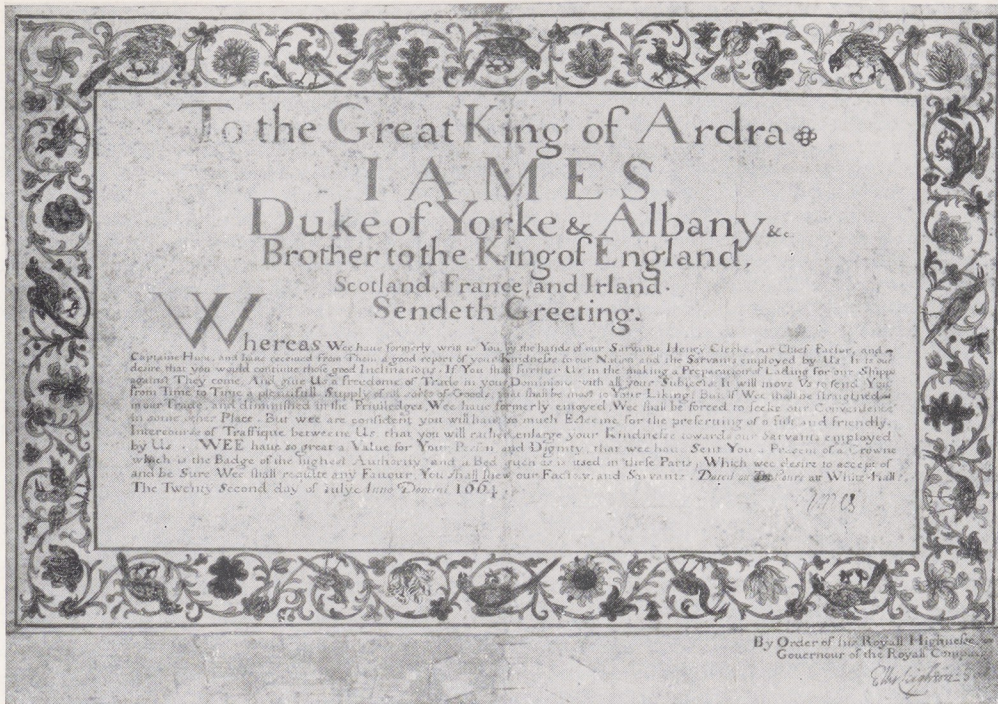
museum, III, *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond*, 1956, kolom 288. Na het begin van de 17de eeuw is het volledige harnas in onbruik geraakt; de twee volgende eeuwen hebben, wanneer traditie of historische enscenering een ridderharnas vereisten, meestal op typen van deze laatste generatie van 'echte ridders' teruggeslagen. Zo b.v. werd de Kings Champion uitgerust, die bij de kroning van de Engelse koningen optrad. Zo deed ook William Hogarth toen hij aan de voeten van de Richard III spelende David Garrick een harnas legde (Art Gallery, Liverpool).

14 december 1663 verwijderd; daarvoor in de plaats werd het koninklijk wapen tegen de achtersteven aangetimmerd. J. van Diest schilderde het schip, getooid met het koninklijk wapen (Rijksmuseum). Vermoedelijk is dit fraaie, uitermate decoratieve stuk in de werkplaatsen van de Britse marine te Chatham-Rochester gesneden; de nauwe verwantschap in stijl met het houten, niet gepolychromeerde wapenschild van koning Karel II in de kathedraal van Rochester geeft aanleiding tot deze veronderstelling.

De Royal Charles deed o.a. dienst als admiraalschip in de slagen bij Lowestoft (13 juni 1665) en Schoneveld (4-5 augustus 1666), totdat De Ruyter het op zijn grote tocht op de Theems in 1667 bemachtigde en naar Nederland sleepte. Enige jaren heeft de Engelse oorlogsbodem daarna in de haven van Hellevoetsluis gelegen, als een bezienswaardigheid voor landsman en vreemdeling, en tot begrijpelijke ergernis van de Engelsen. Een van de bezoekers die het daar kwam bekijken was de Toscaanse prins Cosimo de' Medici. Toen het onderhoud echter te kostbaar bleek te worden is men in 1673 tot sloop van het trotse zeekasteel overgegaan. Op 24 april van dat jaar werd het voor 5000 gulden verkocht aan een zekere Kerkhoff. Alleen de spiegel kon behouden blijven, door de omstandigheid dat zij niet organisch tot het schip behoord had. Zij werd in de magazijnen van de Admiraliteit ter Maze te Hellevoetsluis opgeborgen en onder Willem III, toen anti-Engelse stenen des aanstoots in de Republiek niet wenselijk waren, vergeten. Dat bleef zo totdat Lodewijk Napoleon van het bestaan van het trofee hoorde. Bij missieve van de minister van koloniën en marine van 7 januari 1809 werd toen de vice-admiraal kommandant en directeur van het Zuidelijk Departement (Rotterdam) gelast om, naar aanleiding van een schrijven van de intendant-generaal van 's konings Huis van de derde januari, 'het monument van den Royal Charles, behoorlijk zorgvuldig ingepakt, zoodra het open water werd naar Amsterdam, aan den intendant van het paleis te adresseeren'. Dit is niet gebeurd. Naderhand haalde de schout-bij-nacht J. C. May het bij uitstek nationale stuk uit zijn schuilplaats tevoorschijn, om er de wapenkamer van 's Rijks Marinewerf te Rotterdam mee te sieren. Bij het opruimen hiervan kreeg het wapenschild een plaats in de verzameling van modellen van het Departement van Marine te 's-Gravenhage (catalogus no 239); tezamen met deze collectie is het tenslotte in 1883 naar het Rijksmuseum overgebracht.¹ De grote historische betekenis van de spiegel van de Royal Charles wordt geëvenaard door de kunsthistorische; met haar welige vormen en bonte kleuren is het een uitstekend voorbeeld van barokke decoratiekunst. Het is de enige 17de eeuwse scheepsspiegel die ons ter wereld is overgebleven.

¹) Mars, Veroverde vlaggen, *De Navorscher*, 1862, blz. 112; Laboranter, Mannetje op de Admiraliteitswapenkamer te Rotterdam 1809, *De Navorscher*, 1873, blz. 502; C. Kramm, Mannetje op de admiraliteitswapenkamer te Rotterdam 1809, *De Navorscher*, 1874, blz. 81; V. de Stuers, Holland op zijn smalst, *De Gids*, 1873, blz. 353; G. J. Hoogwerff, De twee reizen van Cosimo de' Medici prins van Toscane door de Nederlanden (1667-1669), Amsterdam, 1919, blz. 130; J. F. L. de Balbian Verster, de 'Royal Charles', Zevende jaarverslag Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, Amsterdam 1923, blz. 62; R. van Luttervelt, De spiegelversiering van de Royal Charles in het Rijksmuseum, *De Groene Amsterdammer*, 10 januari 1953, blz. 12. Abraham Storck maakte in 1672 een tekening van het schip (Rijksprentenkabinet) waarop te zien is dat de eenhoorn toen zijn hoorn al miste. Vermoedelijk is deze van ijzer geweest. Fragmenten van een dergelijke Engelse scheepsspiegel bezit het museum te Bergen (Noorwegen). Deze brokstukken zijn in stijl verwant aan de spiegel in het Rijksmuseum.

Nauwelijks minder merkwaardig dan de Royal Charles is het populaire pronkstuk: de kroon van de koning van Ardra. Bij deze kroon behoort een document, een op perkament gecalligrafeerde brief. Een rand van groene ranken, waaraan bonte bloemen groeien en waartussen veelkleurige vogels zitten, omlijst de tekst, die geschreven is in zwarte drukletters; de aanhef is in blauw en rood, de kapitalen zijn goud.

De inhoud, die wij hier voor het eerst in extenso afdrucken, luidt als volgt:

To the Great King of Ardra Iames Duke of Yorke & Albany &c: Brother to the King of England, Scotland, France, and Ireland. Sendeth Greeting.

Whereas Wee have formerly writt to You by the hands of our Sarvants Henry Clerke, our Chief Factor, and Captaine Hunt, and have received from Them a good report of your Kindnesse to our Nation and the Sarvants, employed by Us, It is our desire that you would continue those good Inclinations. If You shall further Us in the making a Preparation of Lading for our Shippis against They come, And give Us a freedome of Trade in your Dominions with all your Subiects: It will move Vs to send You from Time to Time a plentifull Supply of all sorts of Goods, what shall be most to Your Liking: But if Wee shall be straightned in our Trade, and diminished in the Priuiledges, Wee have formerly enjoyed, Wee shall be forced to seeke our Conuenience in some other Place. But wee are confident you will haue so much Esteeme for the preseruing of a full, and friendly Intercourse of Traffique betweene Us, that you will rather enlarge your Kindnesse towards our Sarvants employed by Us. Wee haue so great a Value for Your Person and Dignity, that wee haue Sent You a Present of a Crowne which is the Badge of the highest Authority and a Bed such as is used in these Parts; Which wee desire to accept of and be Sure Wee shall requite any Favour, You shall shew our Factors, and Sarvants. Dated att The Court att White-Hall. The Twenty Second day of Julye. Anno Domini 1664.

*Iames
By Order of his Royall Highnesse,
Gouernour of the Royall Company
Ellis Leighton. Secr.*

De maten van het document zijn 33,5 bij 47 centimeter. Aan de onderzijde is een strook omgevouwen; het afhangende zegel ontbreekt; volgens een aantekening in het Rijksmuseum was het van rode was. De strekking van het stuk is duidelijk. In zijn kwaliteit van opperbewindhebber der Engelse Koninklijke Afrikaanse Maatschappij (Royal African Company) zendt de hertog van York – de latere koning Jacobus II – aan de koning van Ardra een kroon en een bed ten geschenke. Laatstgenoemd meubel (of was het alleen een stel bedgordijnen? dan wel matrassen en peluws?) is helaas spoorloos verdwenen. Op moderne kaarten vindt men Ardra niet meer aangegeven. 'Adrah of Alladah een groote stad met een paleis' was, zo verhaalde A. Dalzel in 1800, gelegen in het land van Arbrah (drie verschillende spellingen dus voor dezelfde naam). Een bijgevoegde kaart toonde aan dat het op de Goudkust achter Lagos bij de Baai van Benin lag. De naam komt ook voor op een kaart in de 'Description de la Nigritie' door M. P. D. P., Amsterdam 1789 (tegenover bladzijde 138). Daar wordt de 'Roy d'Ardra' gelocaliseerd ten noorden van de plek waar Goud- en Slavenkust aan elkaar grenzen, ten westen dus van Benin. Evencens vindt men het 'Rijk Arder' met de hoofdstad 'Groot Arder' op de 'Overzicht-kaart Sierra Leone tot Rio Calabar' in de 'Vijf dagregisters van het kasteel Sao Jorge da Mina (Elmina) aan de Goudkust', die K. Ratelband in 1953 uitgaf. Professor Coolhaas tenslotte was zo vriendelijk desgevraagd mede te delen dat Ardra de naam is van een van de vele mondingen van de Onémé, de hoofdrievier van Dahomey, en dat deze naam vroeger ook gedragen werd door een vesting van de plaatselijke negervorst. Wegens taboebepalingen en herhaaldelijk zich verleggen van de rivier was de 'stad' nogal eens verplaatst. Er moet nog een plaats Alladah of Ardra bestaan, doch dit is niet meer de hoofdstad uit de 17de eeuw. Die heeft ten noord-oosten van het huidige Porto Novo gelegen. De dikwijls zo uitvoerige Leo Africanus noemt Ardra niet in zijn in de 16de eeuw geschreven verhandeling over Africa.

De macht van 'The great King of Ardra' zal bij stukken na niet vergelijkbaar zijn geweest met die van zijn oostelijke nabuur in het befaamde rijk Benin. Diens territorium strekte zich echter niet uit over de steden van het delta-gebied, die elk hun eigen vorst hadden, zonder dat één stam bepaald overheerste. Al vroeg hebben de Europeanen hier handelsbetrekkingen aangeknoopt onder toepassing van het probate systeem van 'verdeel en heers'. Eerst verschenen de Portugezen er ter wille van ivoor, geweven doeken en vooral slaven, die er goedkoop waren, doch van 'een boos geslacht'. Vervolgens daagden de Engelsen op. Zij kwamen voordat de 17de eeuw over haar midden heen was in Guinea tot grote krachtsontwikkeling. In 1662 werden de verschillende desbetreffende compagnietjes samengevoegd tot de 'Company of Royal Adventures', die spoedig een geduchte concurrent voor de Nederlandse West-Indische Compagnie werd. Botsingen bleven niet uit. In 1664 deden de Engelsen onder Robert Holmes in volle vreedstijd een verrassende aanval en namen alle Nederlandse koloniën op Guinea met uitzondering van Elmina. Vice-admiraal De Ruyter, met spoed naar de plek des onheils gezonden, heroverde evenwel in hetzelfde jaar alles weer, met uitzondering van Cabo Cors (Cape Coast). De Ruyter nam ook schepen en goederen van de Engelse West-Indische Compagnie, doch geen aan de staat toebehorende oorlogsschepen. Desondanks is zijn optreden een van de *casus belli* voor de Tweede Engelse Zeeoorlog geworden. Na 'Adja in Guinea' bemachtigd te hebben en beladen met nog meer buit zeilde De Ruyter met een grote omweg, via de West en om Engeland heen huiswaarts. Op 6 augustus 1665 viel hij veilig te Delfzijl binnen.

In het kader van deze gebeurtenissen wordt de geschiedenis van de kroon in het Rijksmuseum duidelijk. De Engelse West-Indische Compagnie zag zich genoodzaakt tegen de Hollanders zo veel mogelijk steun van de plaatselijke heersers in Guinea te verwerven en het was daarom dat op 2 juni 1664 – de datum die op het document voorkomt – de hertog van York eervolle geschenken aan de 'koning van Ardra' zond. Deze hebben hun bestemming echter nooit bereikt, want ze werden onderweg door de Nederlandse vlootvoogd veroverd en naar Amsterdam gebracht. Na zijn behouden thuiskomst heeft de admiraal de buit: de kroon en de genomen Engelse vlaggen, in de zitting van de Amsterdamse Admiraliteit van 1 december 1665 aan zijn meesters overgegeven. Zuinig hebben de Amsterdamse heren de waardevolle historie-stukken bewaard. Tezamen met andere van de voormalige Admiraliteit afkomstige zaken berustten kroon en document in 1826 nog bij de Directie van de Marine te Amsterdam (de opvolger van de Admiraliteit) onder de hoede van de heer Asmus. Op 7 juli van dat jaar verzocht de ijverige directeur van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden te 's-Gravenhage de minister voor de Marine en de Koloniën, Asmus te machtigen beide curiosa aan de onder zijn beheer staande instelling over te dragen. Eerst op 4 oktober daaraanvolgende kwam de toestemming af tot overdracht van 'Een kroon in zyn foedraal, nevens de Brief ter Geleide op Parkemant

getekend door Z:K:H: den Hertog Van York, door den Adml de Ruyter op Zijne togt bij het bij het (twee maal!) veroveren van het Engelse schip de Maria in het zelve gevonden'. Het is de enige keer dat van een foedraal bij de kroon gerept wordt. Dit voorwerp schijnt sedert dien verloren te zijn geraakt. Waar men de wetenschap dat deze buitstukken op de 'Maria' behaald werden, vandaan had, blijkt nergens. Was dit mischien op of in het foedraal aangetekend? Bij de oprichting van het Nederlands Museum te 's-Gravenhage werden kroon en document daarheen overgebracht; later verhuisden ze met de collecties van het museum naar het Rijksmuseum te Amsterdam.

Het uiterlijk van de kroon is in overeenstemming met de hier genoemde feiten. De vorm is in alle opzichten karakteristiek Engels. Onder de rand was vroeger een reep wit bont bevestigd, ten einde de zwaarte van het, voor een normaal hoofd beslist te kleine, voorwerp niet te pijnlijk op de schedel van de drager te doen drukken. Deze reep is door de mot schoon kaalgevreten. Ook de rood wollen voering is door insecten aangetast, maar de rood fluwelen muts (in tegenstelling tot de Spaanse 'hertogshoed' hier de oorspronkelijke!) is geheel intact gebleven. Eén van de vier tussen de beugels geplaatste lelies is afgebroken. De grote rechthoekige 'stenen' zijn door ouderdom bedorven; zij zijn vals en bestaan uit grof geslepen stukken gekleurd glas. Het 'goud' dat niet meer blinkt, is in werkelijkheid verguld koper. Brandt zag wel wat door een 'roze bril' toen hij de kroon beschreef als 'met roode en groene esmerauden bezet', doch hij was zo voorzichtig het woordje 'goud' niet te noemen. Dergelijke goedkope namaak achte Engeland blijkbaar toen goed genoeg voor een negervorst, maar merkwaardig is dit procédé wel wanneer men bedenkt dat het voorwerp bedoeld was als geschenk voor een heerser aan . . . de Goudkust! De geringe waarde van het materiaal is waarschijnlijk echter juist de reden geworden, dat de kroon voor het nageslacht bewaard bleef. Dat het kruis op de top een niet-Christen weinig zou passen heeft de hertog van York zich kennelijk niet gerealiseerd, toen men de kroon de traditionele Engelse vorm gaf. De kunstenaars van het hoofse Benin plachten bij de beeltenissen hunner vorsten de waardigheid die hun toekwam te accentueren door het aanbrengen van allerhande fraaie hoofdbedekkingen. Bij hun naburen in Ardra zou een kroon zeker wel een soortgelijk effect te weeg gebracht hebben.¹

In 1903 zijn in de Straat van Faro bij Syracuse ruim 25 bronzen kanonnen opgevestigd, die, blijkens de opschriften, van Nederlandse, Franse en Spaanse herkomst waren. Vijf droegen de naam van de Admiraliteit van Amsterdam, vijf andere die van de Admiraliteit op de Maze. Eén was in 1622 door Arent van der Put te Rotterdam gegoten, een andere in 1617 te Amsterdam door Gerhardus Kosterus, een derde in 1638 te Enkhuizen door Everhardus Splinter.

Een dezer exemplaren is sedert 1904 opgesteld in de tuin van het Rijksmuseum. Het grote stuk - het meet 3,34 meter - is aan de tromp gedecoreerd met een band met twee symmetrisch geplaatste griffioenen, ter weerszijden van een vaas met ornamentale wijnstokmotieven. Midden op de loop is de Nederlandse leeuw aangebracht, bij de tappen de datering: ANNO DOMINI 1615. Het wapen van de Admiraliteit: twee gekruiste ankers, prijkt op het broekstuk tussen twee gekroonde tritons. Voorts zijn om het broekstuk twee banden aangebracht met de opschriften: De Admiraliteit tot Amsterdam, waaronder: 12, en: Bernardus Kosterus me fecit Amsterdam. Dit en de andere in 1903 opgebaggerde kanonnen worden algemeen beschouwd als afkomstig van de slag bij de Etna, de strijd dus waarin De Ruyter het leven liet.²

Een door een klerk geschreven en door De Ruyter ondertekende brief, op 8 januari 1667 gericht aan de Edelmogende Heren van de Admiraliteit van Rotterdam, en handelende over de arrestatie van een kwartiermeester, maakt deel uit van het legaat van gravin von der Goltz aan het Rijksmuseum. Het is niet duidelijk hoe dit epistel in het bezit gekomen was van de nazaten van de schrijver in plaats van dat het berust in het archief van de geadresseerden. Bereikte het misschien zijn bestemming niet?

¹) J. Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, XIII, Amsterdam 1755, blz. 123; D. van der Kellen, *a.w.*, blz. 154; A. M. P. Mollema, *De afstand der Nederlandse bezittingen ter kust van Guinea aan Engeland in 1872*; *Varia Historica*, aangeboden aan professor doctor A. W. Bijvanck, Assen 1954, blz. 218; Archief Rijksmuseum. Een andere kroon van wel kostbaar materiaal, die Ernst Brinck in 1640 in de vergaderzaal van de Heren bewindhebbers der West-Indische Compagnie zag, zal juist aan haar waarde ten gronde zijn gegaan: 'een golden crone, mede meer als een pondt, met veel grote edele stenen geciert, was 2 handt breet. Confecta erat ex eleemosynis Philippinensium, consecrata et in donum missa Mariae Visitationis urbis Montemorae in Lusitania' (Amsterdam in het begin der 17de eeuw. Aantekeningen van Ernst Brinck, medegeleed door J. M. van Wijhe, 20ste jaarboek van Amstelodamum, Amsterdam 1923, blz. 32). ²) N. H. W., *De kanonnen van Michiel Adriaenszoon de Ruyter*, *Wereldkroniek*, 25 april 1903, blz. 50; *De kanonnen van Michiel Adriaanszoon de Ruyter*, *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, blz. 293.

Duidelijker is de herkomst van een tweede brief, die De Ruyter op 18 februari 1676, dus kort vóór zijn dood, aan boord van het schip 'De Eendracht', 'te Ancker liggende in de Baey van Napels', richtte tot zijn dochter Margaretha en haar man dominé Bernardus Somer.

De inhoud vertelt over de bevrijding der 26 Hongaarse predikanten uit Napolitaanse slavernij. Het schrijven werd in 1935 aan het Rijksmuseum geschonken door de familie Van Tienhoven. De tekst is in extenso in het desbetreffende jaarverslag afgedrukt en behoeft hier dus niet herhaald te worden.

Een gedrukte uitnodiging tot bijwonen van de begrafenis van de admiraal werd in hetzelfde jaar 1935 aan het museum geschonken door ds V. W. F. B. Schmidt te Schiedam.

Dat het zogenaamde poppenhuis van De Ruyter niet van de admiraal afkomstig kan zijn geweest, doch van zijn dochter Margaretha, heeft mejuffrouw Van Eeghen enige jaren geleden in een uitvoerig betoog aangetoond.¹

De vlaggen van het fort Kormantijn en de Engelse schepen, die De Ruyter op de expeditie van 1664-1665 veroverde, kwamen tegelijk met de kroon van Ardra in het bezit van de Admiraliteit van Amsterdam en, in de 19de eeuw, in het Rijksmuseum. Zij zijn daar nog steeds aanwezig, doch niet meer te onderscheiden, noch van elkaar, noch van andere Engelse vlaggen, die bij vroegere of latere overwinningen buitgemaakt werden (tezamen zeventien stuks), doordat bij de omzwervingen in de loop der tijden de bijbehorende etiketten helaas verloren gingen. Bovendien is het aantal van de toen genomen vlaggen niet bekend. Wij kunnen daarom hier niet veel méér geven dan de blote vermelding.

Tijdens zijn leven is Michiel de Ruyter herhaaldelijk geschilderd. Niet alleen zijn populariteit in ons land is daarvan de oorzaak geweest; zelf schijnt de admiraal ook enig gevoel voor de portretkunst gehad te hebben. In zijn Amsterdamse woning hingen bij zijn dood de contereitsels van de vlootvoogden Tromp, Van Meppel, Van der Hulst, Vader, Tjerk Hiddes de Vries en De Liefde en verder van vijf prinsen van Oranje. Zijn kinderen zullen om portretten van hem gevraagd hebben, officieren van de vloot bezaten wellicht zijn beeltenis, zoals hij de hunne aan zijn wanden had hangen. Voor dergelijke portretten was aanvankelijk de Zeeuwse schilder Hendrik Berckman (1629-1679) in trek. Een kloek stuk van diens hand uit het Maritime Museum te Greenwich (afbeelding op blz. 35) kwam reeds ter sprake bij des admiraals wandelstok. De vlootvoogd draagt hierop de Deense keten en penning. Het Rijksmuseum bezit een borstbeeld, een herhaling naar een schilderij van Berckman uit 1655, dat van 1911 tot 1930 een bruikleen van de familie Van Riemsdijk was en dat later, door aankoop, in het Stedelijk Museum te Vlissingen terecht kwam. Het is twijfelachtig of de replek ook aan Berckman mag worden toegeschreven. De Ruyter is hier voorgesteld als vice-admiraal, een met gouddraad geborduurde bandelier over de rechter schouder, de driedubbele keten met penning over de linker. Het gelaat is gezond, enigszins gezet, de uitbeelding krachtig, er is niet gestreefd naar een overdreven 'aristocratisering' van 's mans uiterlijk. Daarom geldt dit type als goed gelijkend. De voorgestelde zal er zeker voor geposeerd hebben.² Het schilderij werd in 1893 door het Rijksmuseum aangekocht van de heer W. A. Hopman te Amsterdam.

¹) I. H. van Eeghen, a.w., blz. 137. ²) Men vergelijkte het portret met de beschrijving die prins Cosimo de' Medici van de admiraal gaf, nadat deze hem op 27 december 1667 een bezoek had gebracht: 'egli è huomo forte e robusto, rozzo nell' apparenza, portato a tal grado dalla piazza d'infimo marinaio'. Cosimo Prie voegde daaraan toe: 'Egli è huomo grande di bellissimo aspetto e gran robustezza'. (G. J. Hoogwerff, a.w., blz. 62).

Berckman schilderde De Ruyter nogmaals in 1660 (verzameling Van Aalst, Hoevelaken) en in 1668 (jhr A. Elias, Rotterdam, vroeger bruikleen in het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, Amsterdam), terwijl ook bij de familie Van Boetzelaer een portret van de admiraal van zijn hand berust. Een gesigneerd doek dat Anna van Gelder, De Ruyters derde vrouw, voorstelt, werd op 2 maart 1909 te München met de verzameling Fritz Gersel geveild en vervolgens, met de collectie prof. dr K. Schlösser e.a., op 9 december 1931 bij Helbig te München. Wie het voorstelde wist men toen niet. Het is een heupstuk, nagenoeg identiek van compositie aan dat bij de familie Elias. Is het misschien de tegenhanger van Berckman's portret van de

admiraal te Greenwich? (afbeelding op blz. 35). Berckman portretteerde tevens, in 1661, De Ruyter's schoonzoon Thomas Pots. Dit doek werd in 1896 uit de collectie De Ruyter de Wildt voor het Rijksmuseum verworven. Het vermelden waard is voorts een borstbeeld van de luitenant-admiraal Adriaen Banckert van dezelfde schilder, daterende uit 1673, omdat het met de verzameling De Ruyter in het Rijksmuseum kwam. Dit zou aanleiding geven te veronderstellen dat het eens aan Michiel zelf heeft toebehoord, ware het niet dat geen beeltenis van genoemde vlootvoogd in de inventaris van 1677 voorkomt.

In Amsterdam is, in 1662, de grote portretgroep van Jurriaen Jacobsen (1610-1664) ontstaan, die het Rijksmuseum in 1912, met hulp van enige particulieren en de Vereniging Rembrandt, uit het bezit van de familie Elias verwierf. Het kolossale doek – het meet 2,69 bij 4,06 meter – is van een statie die niet ongebruikelijk was bij de in Italiaanse landschappen en jachthonden gespecialiseerde schilder, maar die men niet terstond zou verwachten bij de van huis-uit eenvoudige Michiel. Was het een opdracht van hemzelf, die een 'concessie' aan de smaak van de tijd inhield, of beter mischien: die een meegaan met de Amsterdamse mode betekende? Dan wel, was een ander verantwoordelijk voor de opdracht?

Het stuk komt niet voor in de boedelbeschrijving van 1677, wel echter in die van Engel de Ruyter: 'In de Zijdcamer: Een groote schilderye waerinne de pourtraicten van de familie van d'Hr Admiraal de Ruyter'. Het ging toen naar de tak van Engel's zuster Margaretha. Een tweede familiegroep, 'Een schilderye uitbeeldende de gantsche familie van den Heer Luytenant admiraal de Ruyter' werd in 1683 aan een andere zuster, Cornelia, toegewezen. Wat hiervan verder geworden is weten wij niet.

Op het stuk van Jacobson onderscheidt men van links naar rechts: de toen dertienjarige Engel, zijn vader (merkwaardig genoeg getooid met een oranje sjerp, ondanks het stadhouderloze tijdperk, waarin de schilderij ontstond!), diens derde vrouw Anna van Gelder met haar voorzoon, de latere kapitein Jan Pauwelsz van Gelder, die als een eigen kind in het gezin van zijn tweede vader was opgenomen, Alida de Ruyter en haar zusjes Margaretha en Anna, die spelen met hun neefje, Michiel's eerste kleinkind Cornelis de Witte, en tenslotte de ouders van deze: Jan de Witte en Cornelia de Ruyter. De laatste tilt met een hups gebaartje haar zwarte japon op om de aandacht te vestigen op de fonkelende kleur van haar vuurrode, met gouden passamenten afgezette onderrok. Zeker hebben niet alle leden van de familie voor de kunstenaar geposeerd. Wel natuurlijk de admiraal zelf, zijn vrouw en zijn jonge kinderen. Maar Johan de Witte en Cornelia werden gecopieerd naar originelen die Berckman in 1659 van hen gemaakt had. Deze zijn in November 1911 te Amsterdam geveild en verdwenen toen naar Duitsland. Jacobson verlengde de echtgenoten tot een elegant paar, naar het recept dat hij een jaar of twee tevoren had toegepast bij zijn Willem van der Zaan en diens ega (thans in de Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam).

Herhaaldelijk heeft men aangenomen dat Jacobson ook De Ruyter's figuur copieerde, en wel naar het bekende portret door Ferdinand Bol. Zulks is echter onmogelijk, aangezien dit, blijkens de datering die het draagt, eerst vijf jaar later ontstond.

De valk op de hand van Engel, de jachthond tussen hem en zijn vader, de zuil en het geplooid fluwelen gordijn in de rechter bovenhoek en de toneelmatige achtergrond van een Italiaanse cypressentuin met de ruïne van een obelisk en het beeld van een op een kinkhoorn blazende putto, het is alles even decoratief, even fantastisch even karakteristiek voor de stijl waarin Jacobson placht te werken en even cliché! Waarom was hier geen plaats voor althans een aanduiding van het zemannschap? De schelp van het stenen naakte knaapje en de commandostaf welke Michiel voor zich uit houdt – dezelfde als hij draagt op de portretten van Dujardin (uit 1660, Scheepvaartmuseum, Amsterdam) en Berckman (uit 1661, verzameling jonkheer A. Elias) – zijn in dit opzicht waarlijk niet voldoende! In plaats van water en schepen hier bloemen en een druiventros . . . ! De keten van de Orde van Sint Michiel is naderhand aan het doek toegevoegd; de admiraal heeft deze pas in 1666 ontvangen.¹

¹) E. M. Engelberts, in de voorrede van zijn uitgave van Brandt's Leven van de Ruyter; J. L. A. I., *De Navorscher* 1864, blz. 274 (ten onrechte als: door J. B. Weenix); H. T. G., Ridder van St. Michiel, *De Navorscher* 1882, blz. 562; E. W. Moes, *Iconographia Batava*, Amsterdam 1905, no 6661-30 (ten onrechte als: door J. B. Weenix); B. W. F. van Riemsdijk, Jaarverslag Vereniging Rembrandt 1911, blz. 8; S. Muller, *Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond*, 1912; blz. 137; J. F. L. de Balbian Verster, *Eigen Haard*, 1912, blz. 408; Idem, Een portret van De Ruyter, door Dujardin, a.w., blz. 51; J. H. der Kinderen-Besier, *Spelevaart der mode*, Amsterdam 1950, blz. 204; B. J. A. Renckers, Jurriaen Jacobsz. als Amsterdams portrettist, *Oud-Holland* 1951, blz. 184. Op het doek van Jacobson draagt De Ruyter, evenals op de conterfeitsels van Dujardin, Bol en Berckman (bij jhr A. Elias) de gouden sabel, hem in 1666 geschenken. Dit is dus ook een toevoegsel.

Een kleine, onhandige, vermoedelijk 18de eeuwse copie van een deel der groep (paneel, 51 × 59) bevond zich vroeger in de verzameling Bos, die op 21 februari 1888 te Amsterdam bij Frederik Muller onder de hamer kwam. Ten onrechte werd dit stuk toen op naam van E. H. van der Neer gezet. Het schijnt wel of de onbekende schilder het als een bezwaar gevoeld heeft de vlootvoogd en de zijnen in zo'n buitenlandse omgeving te zien; althans hij veranderde deze in een eenvoudige kamer met betegelde vloer, waarin, heel toepasselijk, tegen de achterwand de portretten van prins Willem I en Maerten Harpertszoon Tromp hangen.

Over de herkomst van het bekendste der De Ruyter-portretten, het officiële statiestuk van Bol uit 1667, heb ik vroeger al eens geschreven. Hier kan derhalve volstaan worden met te herhalen dat ook dit modieuze stuk in zoverre aan de smaak van de voorgestelde zelf moet hebben beantwoord, dat hij het zelf besteld heeft als een geschenk voor de Admiraliteit te Middelburg, die hij vroeger, vóór zijn Amsterdamse periode, gediend had. De aanleiding tot dit geschenk was het in 1666, na de glorierijke Vierdaagse Zeeslag, genomen besluit van de Admiraliteiten om het portret van hun grote bevelhebber in de raadkamers van al hun colleges te hangen. De gelijkenis van de kop mag goed getroffen zijn geweest, ons is het geheel wat te chic, te week uitgevallen. De rechterhand, die losjes met de staf van 't commando (een voorwerp dat niet is overgebleven) schijnt te spelen, is weinig manlijk en te veel een navolging van Van Dijck's schilderwijze om individualiteit te hebben. Links onderaan, op tafel, de gebruikelijke emblemen van de scheepvaart: globe, zeekaart en passers; rechts een vergezicht op het water, waar de Nederlandse vloot ligt, vooraan de Zeven Provinciën (vergelijk de afbeelding op het omslag).

Dit détail wordt gewoonlijk aan Willem van de Velde toegeschreven. Inderdaad schijnt het door een andere hand dan die van Bol te zijn gepenseeld. De toets en het zachte palet doen eer aan de jonge Willem dan aan diens vader denken. Ten onrechte is in dit verband ook wel de naam van Ludolf Backhuysen genoemd. In opzet was dit marine-tafereel echter van Bol afkomstig, zoals blijkt uit de voorstudie, een tekening uit de Kunsthalle te Bremen. Dit blad ging tijdens de laatste oorlog verloren. Een andere schets van Bol (gewassen pentekening, 49.5 × 41.5 cm), in de Staatliche Graphische Sammlungen te München, vertoont varianten in houdingen achtergrond. Andermaal draagt de vlootvoogd hier een met gouden franje afgezette oranje sjerp om het middel. De keten van Sint Michiel is nu geen toevoegsel meer; die had De Ruyter het vorige jaar van Lodewijk XIV ontvangen. De hanger is bewaard gebleven en behoort tegen-

woordig aan de Kweckschool voor de Zeevaart te Amsterdam; de keten bestaat echter niet meer. Wellicht had het niet heel sterke émail door ouderdom geleden en is het goud van de toen niet goed meer toonbare schakels in de smeltkroes gegaan?

Bij de veranderingen die de Franse tijd in ons land bracht is het portret van Bol in 1795 uit Middelburg naar Vlissingen overgebracht; van daar werd het in 1808 naar de Nationale Kunst-Galerij te 's-Gravenhage verzonden. Naar het doek is een prent gemaakt door H. Bary, die er evenwel veranderingen in aanbracht, o.a. in de houding van de linker hand; deze won er aanmerkelijk aan manlijke kracht door.¹

¹) C. A. Abbing, *Beknopte geschiedenis der stad Hoorn en verhaal van de stichting, voltooying en verfraaying van de Groote Kerk, Hoorn 1839*, blz. 71; L. Müntz, *Federzeichnungen von Rembrandt und Bol, Belvedere, 1924*, blz. 111; H. P. Baard, *Willem van de Velde de oude en Willem van de Velde de jonge, Amsterdam, z.j.*, blz. 45; *Bulletin van het Rijksmuseum 1953*, blz. 33.

De figuur van Michiel komt verder voor op een schilderij, waarop men op de voorgrond de haringvangst ziet. Op het tweede plan vormt de haring de versnapering en kennelijke vreugde van een grote groep, door hun kleding en bandelieren duidelijk als hoge zeeofficieren gekarakteriseerde, mannen. In het midden zit De Ruyter. Links van hem herkent men zijn zoon Engel; om hen heen zijn leden van het geslacht Evertsen en ettelijke andere beroemde admiralaal gegroepeerd. Op de achtergrond een gezicht op de Schelde en Vlissingen; voorts rechts een fontein, versierd met Neptunus op zijn door hippocampen getrokken zeewagen.

Het stadsgezicht is gecopieerd naar een prent in de *Speculum Zelandiae*, een uitgave welke, zonder datum, in het derde kwart van de 17de eeuw bij de weduwe Ottens en Zonen te Amsterdam verscheen. De zee-god op de fontein met zijn lange, 'draaiende' benen komt nog eens voor op het titelblad van het negentiende deel van de 'Tegenwoordige Staat', dat Zeeland behandelt (Amsterdam, 1751), een prentje dat gegraveerd werd door en naar J. C. Philips. Dit schijnt een figuur te zijn die in de tweede helft van de 17de en in de 18de eeuw in Zeeland te zien was, wellicht op een der toenmaals zo rijke Walcherse buitenplaatsen. Het beeld is echter niet meer met zekerheid aan te wijzen. Mogelijk was het geïnspireerd op de Neptunus die men destijds op een Romeins altaar in het koor van de kerk te Domburg kon bewonderen? Dezelfde hippocamp onder Neptunus vindt men op een zilveren schaal met Neptunus en Amphitrite in particulier bezit te Amsterdam. Deze draagt het merk van Middelburg, de jaarletter 1644 en het meesterteken H. A. voor: Adriaen Hertsen. Ook dit is dus een Walchers element.

De vraag rijst nu: Wat stelt dit kennelijk Zeeuwse tafereel voor en wie vervaardigde het? De datum van ontstaan ligt vrijwel vast: na 1667, het jaar waarin Bol zijn grote De Ruyter-portret, dat hier tot voorbeeld diende, schilderde, doch niet véél later, gezien de stijl en de kledij die de afgebeelden dragen. Waarschijnlijk treft de volgende oplossing de waarheid. Toen bij het uitbreken van de Tweede Engelse Zeeoorlog op 's lands vloot grote behoefte aan manschappen ontstaan was, waaraan niet genoeg voldaan kon worden, werd van hogerhand een verbod uitgevaardigd voor alle haringvisserij, zeevaart en Groenlandse vaart, die tezamen een belangrijk deel van de beste matrozen opeisten. Inderdaad is door deze maatregel de vloot genoegzaam bevolkt. Na afloop van de voor de Nederlanden zo gelukkig verlopen krijg zijn koop-handel, zeevaart en visserij weldra opgebloeid als nimmer tevoren. Het aantal haring-buizen was talrijker dan ooit, de geldmiddelen der Admiraliteiten herstelden zich dank zij de ruime opbrengsten van in- en uitgaande rechten. Deze gelukkige tijden hebben niet lang aangehouden. Het verdrag van Dover, dat Engeland en Frankrijk in 1670 sloten, vormde weldra een ernstige bedreiging voor de Republiek. Het tafereel met de talrijke vlootvoogden moet een allegorie zijn op deze korte periode van welvaart die, dank zij de daden onzer zeehelden, na de vrede van 1667 aanbrak. Er heerst vreugde onder hen dat de haring weer gevangen mag en gegeten kan worden. En er heerst vrede; als symbool daarvan wordt rechts op jacht gegaan. (Wel wat vreemd is dat de windhonden van het water drinken dat toch zout moet zijn, aangezien er haring in gevangen wordt!) Het doek moet dus eind 1667 of iets, doch niet véél later gedateerd worden.

Ongetwijfeld is het niet gesigneerde stuk van een Zeeuws schilder, en wel door een die meer handig dan begaafd was. In een veilingcatalogus uit 1950 (Gallerie Charpentier, Parijs) en op een Nederlandse tentoonstelling in Bazel in 1946 heette het werk van H. Berckman, doch met diens stijl heeft het niets te maken. Eerder is er reden te denken aan Willem Eversdyck (1617-1671), een meester die na 1652 te Middelburg gevestigd was. Daar schilderde hij portretten en herhaaldelijk doeken in opdracht van de overheid: een regentenstuk en een schuttersstuk, die in de Meidagen van 1940 op het stadhuis van Middelburg verbrandden. Is onze suggestie juist, dan zou het tafereel tot het late werk van de kunstenaar behoren.

Over de lotgevallen van het doek valt nog een en ander te zeggen. Een schilderij, dat beschreven werd als een 'voorstelling, waarop de voornaamste vlootvoogden met de Ruyter in het midden' - een compositie dus die zeer wel identiek met het onderhavige kan zijn - werd door douairière jonkheer mr J. K. J. de Jonge geboren jonkvrouwe de Kock ingezonden op de 'Tentoonstelling van Portretten, Handschriften, Boeken,

Voorwerpen, enz. betrekking hebbende op het leven en de daden van den luitenant-admiraal Michiel Adriaanszoon de Ruyter, gehouden op het raadhuis te Vlissingen op 23 Augustus 1894 en volgende dagen' (no 4 van de catalogus). Zij was de schoondochter van de bekende archivaris en marine-historicus jhr mr J. C. de Jonge (1793-1853). Wat ligt er meer voor de hand dan dat hij, met zijn grote belangstelling voor de vaderlandse zee-geschiedenis, het stuk bezeten heeft, hetzij door aankoop, hetzij door erfenis, hetgeen zeer wel mogelijk was, aangezien zijn familie uit Zeeland stamde, en o.a. aan de Evertsens geparenteerd was. Zelf heeft hij in zijn standaardwerk de gebeurtenissen waarop de voorstelling zinspeelt beschreven. Mevrouw de Jonge-de Kock overleed in 1932 te Lausanne. In 1950 verwierf het Rijksmuseum het schilderij te Parijs op de reeds genoemde veiling in de Gallerie Charpentier. Wat daar toen verkocht werd was afkomstig van de toenmaals in Bazel gevestigde kunsthandel N. Katz. Zeer wel kan deze laatste het doek direct of indirect uit de boedel van mevrouw De Jonge hebben gekocht. Dat het enige jaren tevoren reeds in zijn bezit was, blijkt uit de catalogus van de eveneens reeds vermelde tentoonstelling van Nederlandse kunst te Bazel in 1946.

Het stuk moet in de 17de eeuw nogal geliefd zijn geweest, getuige een oude copie ernaar in The Walker Art Gallery te Liverpool (als: door Berckman?), en een andere, van wat later datum, met hier en daar naar de mode van de late 17de eeuw bijgewerkte pruiken, in het Maritiem Museum „Prins Hendrik” te Rotterdam (geschenk van dr C. J. K. van Aalst, 1938). Vergelijking wijst uit dat het exemplaar in het Rijksmuseum als het oorspronkelijke moet worden beschouwd ¹.

Dat de persoon van De Ruyter door de eeuwen heen steeds populair is gebleven blijkt uit ettelijke latere portretten van hem: prenten, een crayonportret van Bernard Vaillant uit 1695, een borstbeeldje van Loosdrecht-biscuit, een zilveren horloge met zijn kop, een schegbeeld uit de vroege 19de eeuw, enz. enz.

¹) M. Gargon, *Walchersche Arkadia*, I, Leyden 1715, afb. 2 en 5, blz. 133; M. F. Lantsheer en F. Nagtglas, *Zelandia illustrata*, Middelburg 1879, blz. 513; Catalogus van de tentoonstelling *Vier eeuwen Nederlands zilver*, Gemeentemuseum van 's-Gravenhage, 1952, no 415; Tentoonstelling *Hollands glorie*, Delft, z.j., no 226. De identificatie kan vermoedelijk als volgt luiden: van links naar rechts, bovenste rij: David Vlugh(?), Aert van Nes(?), N. N., Tjerk Hiddes de Vries, I. Sweers; Adriaen Banckert, Engel de Ruyter, M. A. de Ruyter, Pieter Florisz(?), C. Tromp(?); onderste rij: N. N., Cornelis Evertsen de jonge, N. N., J. C. Meppel, Aucke Stellingwerff, Egbert M. Cortenaer(?), Johan Evertsen, Cornelis Evertsen de oude, N. N., Pieter de Bitter, Jacob Benckers(?).

Uiteraard posthuum is de figuur van de admiraal op zijn marmeren grafmonument in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. De tombe werd opgericht op last van de Staten-Generaal; de opdracht daartoe werd verstrekt aan de eerste Nederlandse beeldhouwer van zijn tijd, Rombout Verhulst. De kunstenaar heeft zich bij het uitvoeren van deze, zijn grootste opdracht in ruime mate laten assisteren door helpers, o.a. door Willem de Keyser junior, wat aan de kwaliteit van het geheel niet steeds ten goede kwam. Adriaen Dorsman adviseerde voor het architectonische gedeelte, hetgeen uit een betalingspost blijkt. In 1681 kwam het praalgraf gereed. Als voorstudie voor de

gisant vervaardigde de beeldhouwer een terra-cotta schets van het gelaat van de overledene, kennelijk onder gebruikmaking van de diverse bestaande portretten van deze, zonder dat hij er één slaafs navolgde. Bol's officiële versie is hem misschien nog het meest van dienst geweest.

De mooie, doorwerkte schets bleef in het bezit van de kunstenaar; wij weten dit uit een 27 december 1692 gedateerd testament, waarin hij aan de raadsheer Gool vermaakte 'het geboetseerde portrait van wijlen d'Heer Admiraal de Ruyter, van potaarde geformeert'. Naderhand is het op niet meer na te speuren wijze terecht gekomen in de Nationale Konst-Gallerij op het Huis ten Bosch. In 1804 wordt het daar vermeld.

Vervolgens is het naar Amsterdam gebracht om daar over te gaan in de verzameling van het Rijksmuseum. Maar op 5 april 1825 werd de directeur hiervan gemachtigd, het waardevolle object over te dragen aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in Den Haag, waar het volgens de heersende opvattingen toen blijkbaar beter op zijn plaats werd geacht. Bij de opheffing daarvan ging het over in de collecties van het Mauritshuis, dat dit vaderlandse gedenkstuk in 1924 aan het Rijksmuseum in bruikleen afstond.¹

Na de voltooiing van de tombe heeft de zoon van de overledene aan Emanuel de Witte opdracht gegeven een schilderij van het monument te vervaardigen. Het werd, blijkens de erop voorkomende datering, in 1683 voltooid. Dat was dus in het sterfjaar van Engel de Ruyter, en het doek bereikte hem niet meer bijtijds. Toen zijn erfenis door notaris G. Ypelaar werd afgewikkeld noteerde deze: 'Emmanuel de Witt. pretendeert voor het maken van eene schilderye uitbeeldende de tombe van de Hr. admiraal f 315.—'. Het is een ietwat argwanend klinkende, althans een voorzichtige formulering der vordering. Houbraken geeft dienaangaande een breedvoerig vertoog. In tegenstelling tot de huidige opvattingen meende hij dat De Witte's 'Koor van de Nieuwe Kerk' 'Het voornaamste zyner Konstwerken is geweest' en hij bevestigde dat het niet vóór jonker Engel's overlijden klaar kwam. Diens zwager, dominé Somer, zou er toen 200, later zelfs 300 gulden voor over hebben gehad, maar de kunstenaar eiste – nog steeds volgens Houbraken – het volle bedrag en zou zich, toen hem dat werd geweigerd, zo hebben opgewonden, dat hij het doek met een mes aan stukken sneed. Kennelijk is men het tenslotte toch over het bedrag eens geworden; het schilderij bevond zich tenminste later in het bezit van des heren Somers nazaten. Wat het in stukken snijden betreft, dit schijnt bij een intentie, een dreigement wellicht, gebleven te zijn. Van de uiteindelijke goede afloop van het geschil heeft Houbraken dus niet geweten. In 1895 kwam het stuk met de collectie De Ruyter de Wildt in het Rijksmuseum.

Het realistisch uitgebeelde tafereel spreekt voor zichzelf en behoeft hier weinig nader commentaar. Op het sierlijke koperen hek na is het monument in de loop der eeuwen niet veranderd. De rouwkas erboven en het vaandel behandelde wij reeds (blz. 43). Afzonderlijk noemen wij het door een helm bekroonde rouwbord dat rechts tegen een pijler hangt. Het is een epitaaf voor Michiel's in 1673 gesneuvelde stiefzoon Jan van Gelder, wiens stoffelijk overschot op 30 december 1677 uit de Oude Kerk naar de familiegrafkelder werd overgebracht.²

Bij de herdenking van het feit dat Michiel de Ruyter 300 jaar geleden geboren werd heeft vice-admiraal C. F. Wandel, als vertegenwoordiger van Denemarken, op 23 maart 1907 een nationaal huldeblijk bij diens tombe neergelegd. Het bestaat uit een vergulde metalen beukentak met dito strik, waarop in émail het gekroonde Deense wapen is

aangebracht, terwijl op de lus van het lint is gegraveerd:

'Michiel Adriaenszoon de Ruyter' en: 'Fra Danmark den 24 Morts 1907'.

¹) E. W. Moes, *Iconographia Batava*, Amsterdam 1905, no 6661–40; M. van Notten, Rombout Verhulst, 's-Gravenhage 1907, blz. 65; E. Neurdenburg, *De zeventiende eeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, Amsterdam 1947, blz. 219; Th. H. Lunsingh Scheurleer, *Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden en zijn betekenis voor het Rijksmuseum*, *Oudheidkundig Jaarboek* 1946, blz. 53. ²) J. Houbraken, *De groote schouburgh der Nederlandsche konstschilders en schilderessen*, I, Amsterdam 1718, blz. 28; C. Hofstede de Groot, *Houbraken's Groote Schouwborg*, 1893; H. Jantzen, *Das niederländische Architekturbild*, Leipzig 1910, blz. 125; J. E. Elias, a.w., blz. 459. Tentoonstellingen Vlissingen 1841 no 110, Middelburg 1870 no 1921, Amsterdam 1876 no 1263. Ludolf Backhuysen beeldde de tombe af op de achtergrond van een portret van professor Petrus Francius, die bij de uitvaart de oratie heeft gehouden (Universiteitsgebouw, Amsterdam; zie A. D. de Vries, a.w., blz. 76).

Op de beide slippen van het lint leest men:

'Da Tjenders Skarer haergede vort land,
Du med Dit Flaade styred' over Bólge
at vaerne om vor skovomkrans'de Strand,
og Sejren blev Dit Mods, Dit Snilles Fólge'.

en:

'Daadrigt Dit Navn paa Sagas Tavle staar
saa dybt indristet, at det ej kan svinde,
og i hvert Bryst, hvor danske Hjerter slaar,
taknemmelig bevares vil Dit Minde'.

Bovendien staat op beide uiteinden van het lint en op de afsnede onderaan van de

tak: Kopenhagen, 585 AUG. THOMSEN, en: $\begin{matrix} e \\ H. \\ F \end{matrix}$

De tak is gehecht op een groen fluwelen kussen en rust in een kistje met een ruit in het deksel. Deze kist is versierd met gesneden lauwertakken langs de rand en werd vervaardigd uit hout, afkomstig van het schip 'De Jonkvrouw van Enkhuizen', dat op 23 juli/3 augustus 1659, met nog een ander Nederlands vaartuig en twee Deense, op Jutland's oostkust ter hoogte van Elbeltoft, een Zweeds eskader bevocht. De Jonkvrouw werd toen in brand geschoten en zonk. In 1893 hebben duikers veel overblijfselen ervan naar boven gebracht.

Tak en kist werden op 17 juli 1907 door de Commissie tot het bestuur over de kerkgebouwen, goederen, fondsen en inkomsten der Ned. Hervormde Gemeente te Amsterdam aan het Rijksmuseum in bruikleen aangeboden.¹

Een stukje hout, groot 19×8×6,5 centimeter, dat sterk door de paalworm is aangetast, werd in 1896 door het Rijksprentenkabinet overgedragen. Het zou afkomstig zijn van de 'Agtersteeven van het schip Holland', zoals staat te lezen op een papiertje, dat erop is bevestigd en waarop met rode lak het zegel van de prins van Oranje is aangebracht. Met de 'Holland' is kennelijk bedoeld de *Hollandia*, het vlaggeschip van De Ruyter en van Cornelis Tromp, dat deelnam aan de Vierdaagse Zeeslag, de tocht naar Chatham en de zeeslagen bij Schoneveld en Kijkduin. Het was in 1664 gebouwd voor de Admiraliteit van Amsterdam en verging in 1683 in een razende Novemberstorm bij de Haaks voor het Marsdiep, op terugreis van Gothenburg naar huis².

Een andere uit het buitenland ontvangen herinnering aan De Ruyter is een aquarel van de zuil opgericht in Debrecen in Hongarije ter herdenking aan de verlossing van 26 Hongaarse predikanten van de Napolitaanse galeien op 11 februari 1676. Het monument werd gesticht door Euphrosine Iosza, weduwe van Michiel de Hegyi en is op 12 februari 1895 onthuld. De aquarel, werk van bescheiden allure, is rechts onderaan gesigneerd: Mónus Ferenc 935'. In hetzelfde jaar 1935 werd het blad ontvangen als geschenk van professor K. Kallay van de universiteit van Debrecen³.

Direct bij de herinneringen aan De Ruyter sluiten de twee portretten van zijn zoon en zijn stiefzoon aan, die Jan Andries Lievens (1649-1680) in 1668 - de datering komt voor op het tweede doek - schilderde. Hoezeer Jan van Gelder in het gezin van zijn tweede vader als eigen kind werd opgenomen blijkt uit deze beide conterfeitsels, die tegenhangers zijn en die ontstonden in een tijd dat de beide geportretteerden, ongetrouwd zijnde, bij hun ouders thuis woonden, wanneer zij niet op zee waren.

¹) Archief Rijksmuseum. ²) G. C. E. Crone, 's Lands schip *Hollandia* 1664-1683, Amsterdam, 1913.

³) J. de Vries, Een monument voor De Ruyter in Hongarije, Eigen Haard, 1895, blz. 685.

Engel is uitgedost in een uitermate fraai, rood en blauw, met kostelijke witte kanten en zilveren knoopjes bezet costuum. Het is dezelfde opmerkelijke neiging tot 'chicdoen' die wij uit de beeltenis welke Jacobson van hem maakte, en uit de Amsterdamse portretten van zijn vader kennen. Opnieuw zullen wij deze als een 'meegaan met de smaak van de tijd' moeten beschouwen. Doch dit keer kunnen wij bovendien een zeer gegronde reden voor al die deftigheid vermoeden. Sedert 11 april 1668 was

jonker Engel, ofschoon pas 19 jaar oud, kapitein van een nieuw fregat, 'Het wapen van Leyden' en hij had er in juli de Nederlandse gezant Meerman mee uit Engeland afgehaald. In Londen was hij aan het hof met veel eerbetoon ontvangen en de koning sloeg hem bij deze gelegenheid tot ridder. Aldus werd in de zoon de vader geëerd, die herhaalde uitnodigingen van het Britse hof niet aanvaard had. De conclusie ligt voor de hand dat het mooie pak, dat in het Engeland van toen zeker niet misstaan

zal hebben, volgens de laatste mode speciaal voor dit bezoek gemaakt zal zijn, en dat wellicht het portret geschilderd is na de terugkomst van de jeugdige geridderde, als een herinnering aan het evenement dat hij zo juist had meegemaakt.

De wandelstok in Engel's hand kwam hier vóór reeds ter sprake (blz. 36). Mag men in hem een dierenliefhebber zien nu ook hier, evenals op het grote tafereel van Jacobson (blz. 58), een hond aan zijn zijde staat? Het schip duidt op het beroep van de afgebeelde. Mogelijk stelt het 'Het wapen van Leyden' voor. Op de spiegel onderscheidt men een rood bakstenen gebouw met een hoog blauw dak, dat een van Leiden's poorten zou kunnen voorstellen.

De figuur van Jan van Gelder vormt in elk opzicht de pendant van zijn stiefbroer. Alleen zijn kledij is soberder, maar hij had zich dan ook niet aan een koninklijk hof bewogen! Het contereitsel van Engel hing in 1683 in diens woning op het Nieuwe Waalseiland en vererfde toen op de tak van zijn zuster Alida. Het werd in 1895 van de familie voor het Rijksmuseum verworven, tegelijk met het bijbehorende stuk, dat evenwel niet tot de boedel van Engel de Ruyter had behoord. In de inventaris van vader Michiel's huis komen de twee portretten niet voor; mogelijk heeft men ze in 1677 als eigendom van de voorgestelden zelf beschouwd.¹

Behalve de directe herinneringen aan De Ruyter bezit het Rijksmuseum ettelijke tafereelen welke, in wijder verband, van zijn daden vertellen. Vier door Nooms gesigeneerde gezichten op havens aan de Noord-Afrikaanse kust: Salee, Tripolis, Tunis en Algiers, het laatstgenoemde met De Ruyter's schip 'De Liefde' op de voorgrond, waren schilderijen die eens de wanden van een der vertrekken van de Admiraliteit van Amsterdam sierden. Zij zullen daar na het succesrijke optreden van de admiraal in die streken in 1661-1663 zijn gehangen. Wegens de topografisch getrouwe weergave meende Gerson dat de veelbereisde schilder deze gezichten ter plaatse vervaardigd zal hebben.²

Zeker zou het de moeite lonen tot slot alle schilderijen te bespreken die zeeslagen, waarin Michiel Adriaenzoon vocht, in beeld brengen. Het is een ganse reeks: Ter Heyde, de Vierdaagse Zeeslag, Chatham, Kijkduin, Solebay, enz. Daarbij zouden tekeningen en prenten (voornamelijk uit de Atlas Frederik Muller) kunnen aansluiten. Doch ons overzicht is reeds lang geworden en wij willen ons daarom beperken tot hetgeen direct de persoon van de admiraal betreft, en alles wat in verdere connectie met hem staat hier achterwege laten. Ook met deze beperking bieden de heterogene objecten en de schilderijen in het Rijksmuseum ons reeds een beeld, dat aan duidelijkheid niet te wensen overlaat. Schijnbaar losse voorwerpen, die weinig met elkaar samenhangen, membra disjecta van wat eens, in de woning van de admiraal aan de voormalige Buitenkant, of in de gebouwen van de Admiraliteit, een geheel vormde, blijken zij bij nader beschouwing een uitgebreide en doorgaans betrouwbare illustratie van het levensverhaal van de admiraal, van de zeeman, de functionaris, de mens, de nationale figuur. Dikwijls zal een historicus trachten zijn lezers of toehoorders iets 'voor het geestes oog' te brengen, maar vaak leidt dit onvermijdelijk naar glibberige paden der fantasie zonder behoorlijke fundering. Zo niet in het geval van de grote Michiel. Hier kan het 'beeld', dat wij ons van hem vormen, reëel zijn en waarheidsgetrouw. Want niet alleen door middel van uit de aard van hun wezen abstracte woorden in brieven, officiële stukken of mededelingen van derden, maar ook door al die verschillende concrete dingen, die eens aan hem toebehoord hebben, is het ons thans, na omtrent drie eeuwen, nog mogelijk in zekere mate in direct contact te komen met de beroemde vlootvoogd en met zijn omgeving. Zijn geschiedenis, zijn smaak, zijn geest worden in dit alles zeer direct weerspiegeld.

¹) C. Hofstede de Groot, Kritische opmerkingen omtrent eenige schilderijen in 's Rijksmuseum, Oud-Holland, 1899, blz. 169; P. Nagtglas, *a.w.*, blz. 565; Tentoonstelling Vlissingen 1841, aanhangsel, no. 10. Niet bij Moes. Ook Michiel de Ruyter is in 1668 door Jan Andries Lievens geportretteerd. Waar dit schilderij gebleven is weten wij niet; het is alleen bekend uit een prent die Abraham Blooteling er naar maakte (v. S. 4709). Vondel vervaardigde er een gedicht bij. ²) H. Gerson, *Ausbreitung und Nachwirkung der holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts*, Haarlem 1942, blz. 527.